

OUD HOORN #1

Kwartaalblad 45^e jaargang 2023

De oorlogsbrieven van
HANS REINTJES

De levensgeschiedenissen van
HOORNSE WEESKINDEREN

Gedenkwaardige jaren

We zijn inmiddels meer dan twee maanden onderweg in het nieuwe jaar en het eerste kwartaalblad heeft u al weer ontvangen. Wat vliegt de tijd! 2022 was een gedenkwaardig jaar, op meerdere terreinen. Nationaal en internationaal, de nodige crises hebben zich geopenbaard. Hopelijk wordt 2023 een jaar waarover uiteindelijk positiever verhaald zal worden. Ook binnen Oud Hoorn waren en zijn er ontwikkelingen te melden. Een werkgroep heeft eind 2022 gekeken naar de toekomst van Oud Hoorn, bij de jaarvergadering in het voorjaar zult u daar verslag van krijgen. Een bijlage bij dit blad informeert u over de jaarvergadering van de vereniging, met alle daarbij horende stukken die terug- en vooruitkijken.

Terugkijkend hebben we als redactie van het kwartaalblad veel enthousiaste reacties gekregen op alle veranderingen die dit blad in 2022 heeft ondergaan. Dank voor die reacties, we zijn vorig jaar volgens velen een goede weg ingegaan met ons verenigingsorgaan. Veel lof, naast een paar opmerkingen over artikelen. Vaak waren dat toevoegingen die de artikelen nog meer inhoud gaven of verduidelijkten. Ook een enkele suggestie voor een onderwerp werd aangedragen, altijd welkom.

Het kwartaalblad blijkt een blad dat veel gelezen wordt en waar artikelen uiteindelijk zelfs indirect leiden tot vragen aan het college van B&W van de gemeente Hoorn. De kwestie van de onvolledige straatnaambordjes in het Holenkwartier kwam op de redactie ter sprake naar aanleiding van het artikel in het derde kwartaalblad van vorig jaar. Redacteur Wally Ooms wijdde er een kritische column aan in het Hoorns Nieuwsblad, fractie Tonnaer stelde er vervolgens vragen over en B&W besloot dat de straatnaambordjes vervangen moeten worden. Geen D. Breebaarthof dus, maar, zoals al veel eerder officieel was vastgesteld, Dirk Breebaarthof. Voluit, geen afgekorte voornaam. Volkomen terecht natuurlijk, dat doet recht aan degenen die vanwege hun bijdrage aan de Hoornse cultuur vernoemd zijn. Als zoon van zo'n persoon vind ik het natuurlijk prachtig. En ja, we zullen als familie een eigen onthulling van het juiste straatnaambordje gaan doen. Wanneer dat is, is nu nog onbekend. Mijn 94-jarige moeder wandelt echter geregeld naar de wijk om te zien of de bordjes al verhangen zijn. Dus dat komt goed.

In 2023 zal in Hoorn veel aandacht zijn voor de Slag op de Zuiderzee die zich dit jaar precies 450 jaar geleden afspeelde. De Spanjaarden werden verslagen door onze voorvaderen en die overwinning droeg bij aan het ontstaan van Nederland. Op verschillende wijzen zal 'de Slag' aan bod komen, zelfs in dit kwartaalblad is er al aandacht voor. In het afgelopen najaar hebben we in Hoorn in een weekend in oktober al een voorproefje, zeg maar rustig 'voorproef', gehad. Mede door het uitgekende weer werd dat toen een groot succes. Dit soort gebeurtenissen zorgt er in hoge mate voor dat we de geschiedenis van ons mooie Hoorn met nog meer enthousiasme levend houden en onder de aandacht blijven brengen. Onze voorvaderen verdienen niet anders.

Arnoud Lansdaal

Bij de voorplaat

Een bijzonder en aangrijpend verhaal als hoofdartikel, de oorlogsbrieven van Hans Reintjes. De Tweede Wereldoorlog gezien vanuit een ongebruikelijke invalshoek, maar natuurlijk wel met een duidelijke Hoornse binding. Een Duitse jongen komt in het begin van de jaren '30 naar Hoorn en begint een kledingzaak op het Grote Noord. Dan breekt de oorlog uit. Ook voor hem en zijn familie zou dat grote gevolgen hebben.

Het Grote Noord komt in meerdere verhalen voorbij. In het artikel over Pieter van Akerlaken, een imposante persoonlijkheid met een carrière waar je met ongeloof naar kijkt. In het woonhuis van Van Akerlaken is nu de

bekende Hoornse middenstander Stumpel gevestigd. Een van de telgen van die familie wordt als vrijwilliger van Oud Hoorn geportretteerd. Over middenstanders gesproken, er zijn ook twee verhalen over niet meer bestaande zaken: schoenhersteller Veld van de Ramen en Iepenga, ooit ook aan het Grote Noord.

En weet u wie Carbasius eigenlijk was? Er schijnt een tunnel met zijn naam te komen... In dit blad is ook weer de nodige inbreng vanuit Oud Hoorn, de rubriek Stadsbeeld, een memorabel interview met een 102-jarige en informatie over boeken die in 2023 uitkomen. Kortom, veel lees- en kijkplezier.

In dit nummer

Gedenkwaardige jaren	2
Bij de voorplaat	3
De oorlogsbrieven van Hans Reintjes	4
De levensgeschiedenissen van Hoornse weeskinderen	10
De invasie van de Russen en Engelsen in 1799	14
Jonkheer mr. Pieter van Akerlaken	18
De 16e eeuwse herkomst van het geslacht Carbasius Iepenga, een gerenommeerd Hoorns bedrijf	22
Een bijzondere tegel: de Hoornse kabelwacht	26
Drie generaties Veld, schoenmakers op de Ramen	28
Je moet genieten van mooie momenten	30
	34

Waar kijken we naar?

Westfries Museum	38
------------------	----

Oud Hoorn 't Woord

Zomerwandelingen Oud Hoorn	40
Twee bijzondere publicaties	44
Harm Stumpel, een markante Horinees	46

Stadsbeeld Restauraties & veranderingen	48
--	----

Colofon	51
---------	----

Verleden & Heden	52
-----------------------------	----

De oorlogsbrieven

van Hans Reintjes

Arnoud Lansdaal

Een halfjaar geleden kreeg ik zomaar iets bijzonders in handen. Kopieën van brieven van een Duitse soldaat die ten tijde van de Tweede Wereldoorlog weliswaar al ruim tien jaar in Hoorn woonde, maar toch bij de oorlog betrokken raakte. De brieven waren verstuurd naar zijn vrouw Lien en dochter Han. Lien was een van de dertien kinderen van Jacob Feller, winkelier op het Grote Noord. Het bijzondere materiaal was door een tantezegger van Lien, Jaap Hardy, verzameld en van commentaar voorzien.

Jaap ken ik al jaren, omdat we samen op dezelfde school lesgeven. We hadden daar wel regelmatig contact, maar niet echt intensief, omdat onze verantwoordelijkheden op verschillende vlakken lagen en we ook niet hetzelfde vak gaven. We hadden wel een gezamenlijke interesse, muziek. Over geschiedenis, en specifiek de Hoornse geschiedenis, heb ik het destijds nooit met hem gehad. Toen mij het materiaal van Jaap werd aangereikt, was ik niet alleen verrast,

maar zag ook gelijk een historische waarde die breder gedeeld zou moeten worden. Dit artikel is het resultaat van het onderzoek van Jaap naar zijn oom Hans Reintjes.

familie van Jaap Hardy

Jaap heet voluit Jacob Johann Hardy. Zijn eerste voornaam is niet uitzonderlijk, hij is vernoemd naar zijn opa Jacob Feller, de grondlegger van de zaak in huishoudelijke artikelen, aarde-

werk en serviezen. Ruim honderd jaar geleden startte zijn zaak aan het Grote Noord 106/108 en deze bleef daar tot 1986. Jaap heeft zijn opa overigens niet gekend. Jaaps tweede voornaam, Johann, met tweemaal een 'n' dus, is bijzonder: slechts 74 van de 117.588 jongetjes die in 1955 geboren werden hebben als eerste of tweede naam de naam Johann. Hoe is Jaap aan die naam gekomen? Hij is vernoemd naar zijn oom Johann (Hans) Reintjes. Een Duitse oom die bij de Slag om Arnhem sneuvelde, 27 september 1944. Zijn overlijden

Jacob Feller met de bokkenwagen en zoon Wim, jaartal onbekend, plaats: bij de Oude Doelen?

Trouwfoto Hans en Lien, met nichtje Anneke Feller als bruidsmisje, 27 mei 1937

heeft het leven van de tante van Jaap, Paulina Catharina (Lien) Reintjes-Feller, dramatisch veranderd. Ze raakte depressief, maar moest wel voor haar vijfjarige dochter Han zorgen. De moeder van Jaap, Gra(da) Feller, is oktober '44 bij haar zus ingetrokken om een helpende hand te bieden. Ze is nooit meer weggegaan. Ook niet nadat ze trouwde met Johannes Ludovicus (Jan) Hardij, de vader van Jaap. Deze gebruikte dus de achternaam Hardy, zonder puntjes dus, maar dat is een heel ander verhaal.

Twee moeders

Jaap is min of meer opgevoed door zijn vader en 'twee moeders', zijn eigen moeder en tante Lien. En eigenlijk mag je ook wel Han, de dochter van Lien, als opvoedster zien, zij was 16 jaar ouder dan Jaap. Het bijzondere 'gezin' woonde in het bovenhuis van Grote Noord 75. In dat pand had Hans Reintjes een kleermakerij, na zijn overlijden begon Gra Feller er een kapsalon. Deze bleef

Soldaat Hans en dochter Han, 1944

er tot 1963. De kapsalon vroeg alle aandacht van Gra en daarom zorgde Lien voor het huishouden en de kinderen, haar eigen dochter Han en de twee kinderen van Gra, Paulien en Jaap. Oom Hans was een mythische figuur. Jaap is naar hem vernoemd, maar heeft hem natuurlijk niet gekend. Er

werd, zeker in de tijd van zijn jeugd, nauwelijks openlijk over gesproken. Jaap herinnert zich nog goed de toespraak van onderwijzeres Aaf Dell op een 4 mei-herdenking in de betegelde gang van zijn lagere school, de Prinses Margriet-school. Juf Dell vertelde hoe slecht die moffen wel geweest waren. Jaap dacht: "Is oom Hans ook zo geweest?" Het woord 'mof' was bij hem thuis trouwens taboe. Jaap kende oom Hans van een grote foto op de slaapkamer van tante Lien. Tante heeft eens in een depressieve bui alle foto's en papieren van Hans minutieus versnipperd. Er bleef weinig tastbaars van hem over. Toen hij sneuvelde was er blijkbaar

geen mogelijkheid om het stoffelijk overschot te bergen. Er was geen begraafplaats, er waren geen spullen. Het lijkt of hij van de aardbodem weggevaagd is.

Moffenkind

Jaap had van jongs af aan veel contact met zijn nicht Han, ook na haar huwelijk met Jaap Koetsier. Dat contact was logisch, want Han maakte met haar moeder deel uit van het gezin Hardy. Sinterklaas, Kerst, verjaardagen in de familie – alles werd gezamenlijk gevierd. Jaap wist van het levensverhaal van zijn oom Hans, maar het onderwerp kwam niet veelvuldig ter sprake. Zijn nicht ging er niet actief mee om. Het was een periode waaraan ze niet graag herinnerd werd. Dat was ongetwijfeld ook het gevolg van de situatie na het overlijden van haar vader. Ze werd 'moffenkind' genoemd, werd gepest op school. Ze mocht in eerste instantie niet eens meespelen tijdens de Bevrijdingsspelen die ook in Hoorn werden gehouden. Geen zaklopen of met een ei op een lepel een parcours afleggen. Totdat haar tante Gra zich ertegenaan bemoeide en afdwong dat ook haar nichtje mocht meedoen. Of ze zich schaamde voor haar vader is niet bekend, maar het zou zomaar kunnen. Die nare ervaringen typeren wat er in haar jonge jaren, en ook nadien, in haar hoofd is omgegaan. Han was pas vijf jaar oud toen haar vader overleed. Toen, maar juist ook op latere leeftijd, werd ze erg beïnvloed door het verlies van haar vader. Er waren veel vragen en die konden Han en haar neef Jaap niet beantwoorden.

Toch nog tastbare herinneringen

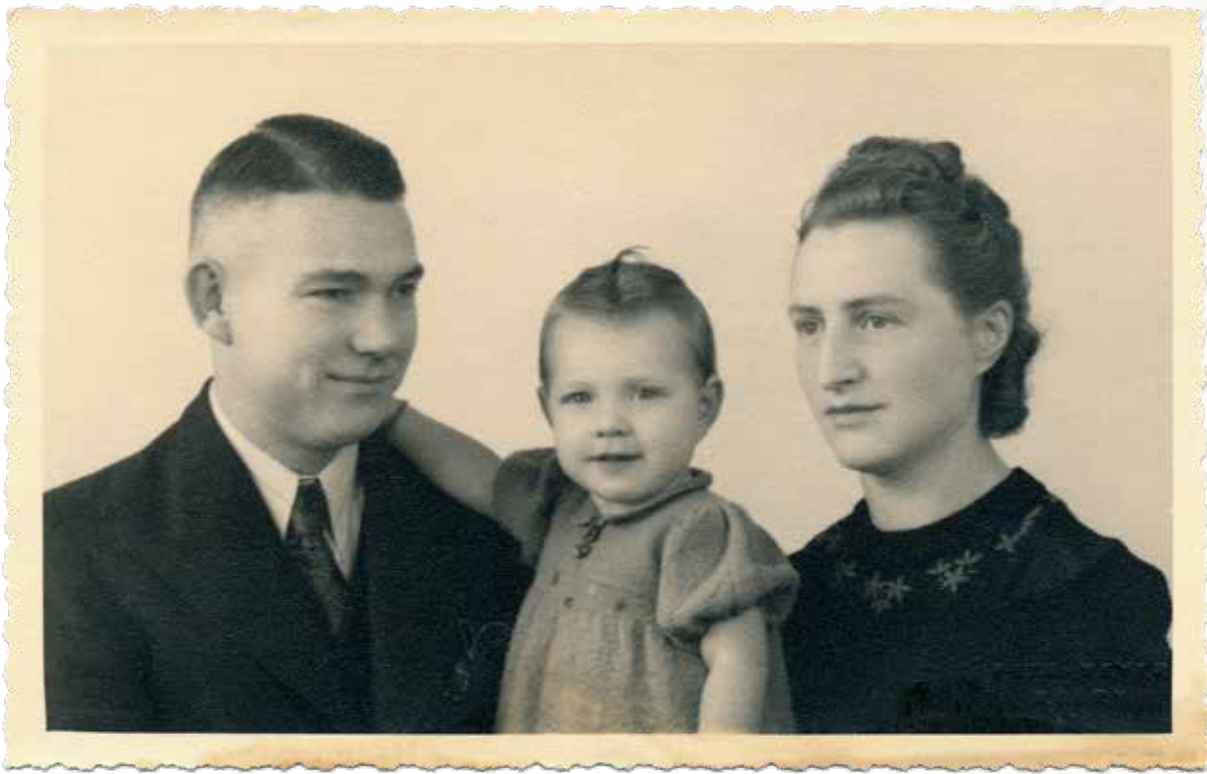
Jaap heeft daarom in de loop der jaren een aantal keren bij het Nederlandse Rode Kruis en ook bij Duitse organisaties navraag gedaan naar Hans Reintjes. Mogelijk was er in de tussentijd een graf gevonden, of was er andere informatie waarmee Han en Jaap verder zouden kunnen, maar helaas. In het voorjaar van 2017 kwam er bij een bezoek aan nicht Han echter opeens een envelop te voorschijn, met daarin allerlei papieren betreffende haar vader Hans Reintjes, waaronder zijn laatste brieven. Jarenlang had Han het niet over deze brieven gehad, maar nu lagen ze opeens op tafel. Jaap heeft de brieven gescand, ze vertaald en zich zo een beeld proberen te vormen van zijn oom. Helaas zijn de originele brieven er niet meer. Dankzij de scans zijn ze in zekere zin toch bewaard gebleven en kan dit verhaal verder.

Wie was Hans Reintjes?

Johann Reintjes werd op 25 juli 1907 geboren in Buschhausen in het Rheinland, het tegenwoordige Oberhausen. Hij was zoon van Friedrich Reintjes en Johanna Albertina Vogel en kwam als 23-jarige naar Nederland. Economische motieven zullen de reden zijn geweest. Het waren crisisjaren en blijkbaar bestond bij Hans de indruk dat hij in Nederland meer financiële voet aan de grond kon krijgen. Hans werd in Hoorn ingeschreven op 28 maart 1931 en begon een kleermakerij op Grote Noord 75, het pand dat grenst aan de Jan van Neksteeg. De heer Stam werd compagnon in de zaak. Een van de leer-

De zaak van Jacob Feller, Grote Noord 106-108, datum onbekend. Van links naar rechts: Hans Reintjes, zoon Gerard Feller, dochter Lien Reintjes-Feller, dochter Gra Feller, dochter An Feller, zoon Pé/Piet Feller

Gezinsfoto van Hans, Han en Lien

ling-kleermakers is Daan van der Donk geweest, die begin van de jaren '50 samen met zijn vrouw de kunstnijverheidszaak Maison Willy aan de Turfhaven begon. Terug naar Hans Reintjes. Hij leerde Paulina Catharina (Lien) Feller kennen, zij woonde min of meer tegenover hem. Lien was een van de kinderen van Jacob Feller en Aafje Rutgrink. Lien en Hans hebben een vrij lange verkeringstijd gehad en trouwden op 27 mei 1937. Hans en Lien maakten deel uit van de Hoornse gemeenschap, waren middenstanders en onder andere ook beiden lid van het koor Sappho. Op 4 april 1939 werd Johanna Aafje (Han) Reintjes geboren. Toen brak de Tweede Wereldoorlog uit en Nederland werd begin mei 1940 bezet. Het leven in Hoorn ging, zo goed en kwaad als het kon, gewoon door.

Opgeroepen voor de dienstplicht

Naarmate de oorlog vorderde en Duitsland steeds meer richting het eigen grondgebied werd teruggedrongen, kwam er voor het Duitse leger een steeds grotere behoefte aan manschappen. Duitsers die al wat ouder waren werden voor het leger opgeroepen en ook degenen die in het buitenland woonden. Zo ontving Hans Reintjes in de zomer van 1944 een oproep. Hij moest naar Bussum vertrekken en sprak met Lien af onder te duiken als het hem te heet onder de voeten zou worden. Ze zou dan een tijd niets meer van hem horen, maar na de oorlog zou hij natuurlijk weer contact zoeken. Op donderdag 31 augustus 1944 vertrok Hans naar Bussum. Hij werd Obergefreiter (korporaal) bij de 8. Kompanie

Sicherungs-Regiment 26. Dit legeronderdeel werd later ingezet bij de Slag om Arnhem.

Zeven brieven

Tijdens zijn kortdurende diensttijd heeft Hans zeven brieven naar zijn vrouw Lien gestuurd. De in het Duits geschreven brieven zijn alle bewaard gebleven en geven inzicht in het leven van een soldaat in Duitse dienst. Hans bleek zijn afspraak met Lien echter niet na te kunnen komen. Onderduiken was er niet bij, misschien ook wel omdat Hans wist dat als hij onderdook, de familie vaak werd gearresteerd en dat wilde hij niet. Hij bleef dus zijn vaderland trouw, mogelijk zelfs plichtsgetrouw. Opmerkingen uit zijn brieven lijken daarop te wijzen: *"We zijn nog lang niet aan het eind, maar de eindoverwinning zal de onze zijn, geloof me."* Dat hij in Hoorn omging met Duitsgezinden blijkt uit zijn vraag *"Hoe gaat het met de NSB-ers in Hoorn?"* Het is echter voorstelbaar dat Hans, omdat bekend was dat de brieven door de censuur gingen, min of meer voldeed aan het beeld dat van Duitse soldaten verwacht werd. Dat NSB-ers juist in de kleermakerij van de Hoornse Duitser kwamen en hij ze daarom kende. Misschien deed Hans zulke uitlatingen ook wel als gevolg van de hele oorlogspropaganda. Het was hem ongetwijfeld ingeprent dat de Duitse eindoverwinning zou komen. Het is gissen wat hem precies bezielde en hoe hij over de oorlog en zijn vaderland dacht. Zijn liefde voor vrouw en kind sprak aan de andere kant overduidelijk uit de brieven. Vurig hoopte hij weer thuis te

gaan komen: "Mijn liefsten, ik zal er wel komen, maak je om mij alsjeblieft maar geen zorgen. Hoe gaat het met jullie, mijn engelen? Nog goed, hoop ik. Met mijn Pömpi ook, ja hè, engel? Nu zal je wel een tijd moeten wachten tot paps weer thuis komt. Ik denk niet eerder dan dat de oorlog is afgelopen. Het zal wel niet meer zo lang duren, hopen we." Pömpi was de koosnaam van zijn dochtertje Han.

De eerste brieven, vanuit Bussum

Op vrijdag 1 september schreef Hans over zijn ervaringen als soldaat in de eerste twee dagen. Hij was met een koffer naar Bussum gereisd, maar kwam er daar achter dat hij slechts alleen een tas bij zich mocht hebben. "Nu heb ik teveel, daarom moet ik veel wegbrengen. Ik zal zo snel mogelijk mijn overgebleven spullen naar IJs brengen, dan kan jij ze mooi ophalen." Met IJs werd IJsbrand Feller bedoeld, een van de broers van Lien en Gra. Hij woonde in Bussum, zou daar later een bloemenwinkel beginnen. Dat IJs in Bussum woonde was handig. Lien kon niet naar Hans toe, want vrouwen waren niet welkom op de kazerne en Hans kon niet naar Hoorn, gezien de beperkte vrije tijd die hij had. Over zijn eerste dagen schreef Hans: "Ik lig met een kameraad op een kamer, maar

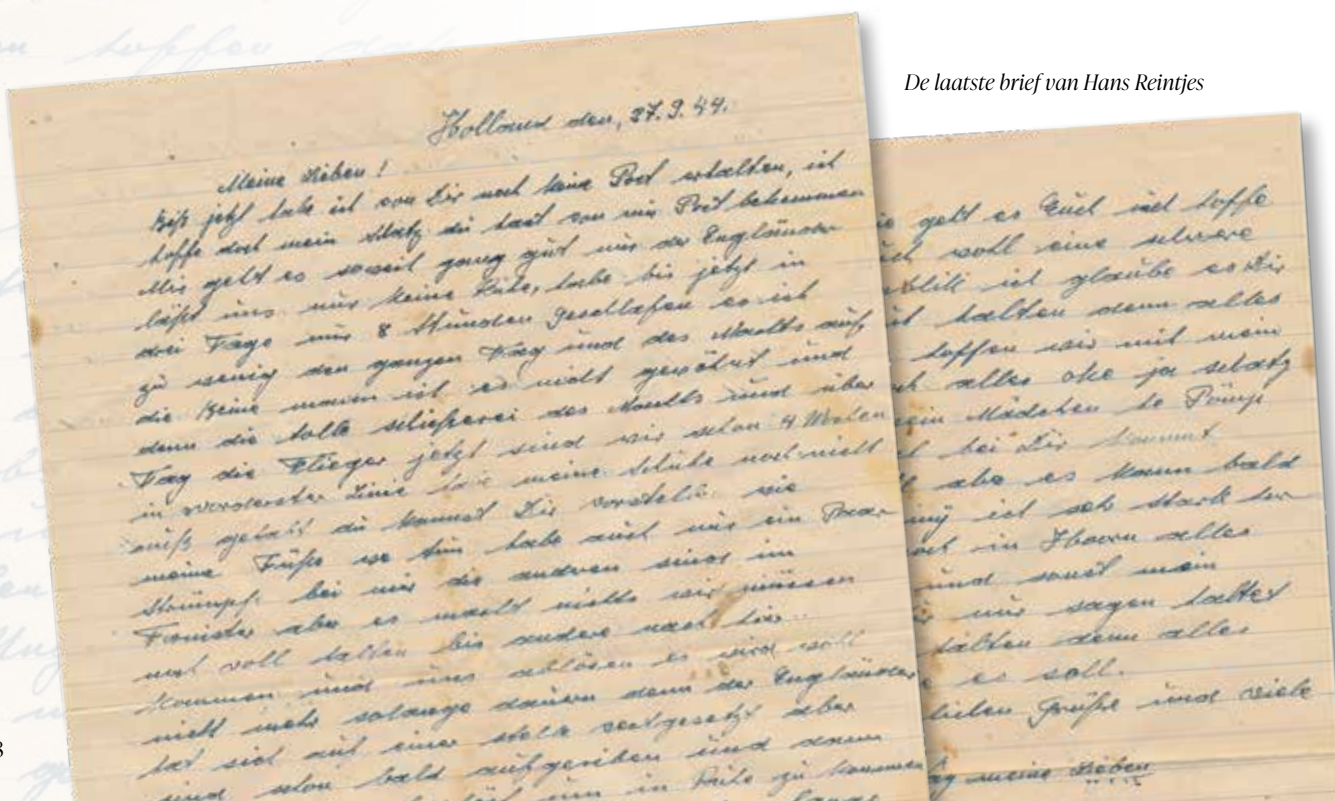

Hans Reintjes als soldaat

dat maakt niets uit, want... het moet. Om zes uur gewekt worden en dan begint het. De hele dag dienst en stevig. Vanavond moet ik hier al blijven, beschikbaarheidsdienst. Daarom heb ik nu de tijd om jullie alle twee een brief te schrijven." Een dag later al schreef Hans zijn tweede brief. Hierin meldde hij onder andere dat zwager IJs de koffer had opgehaald, Hans had hem weten te bereiken via een telefoonnetje.

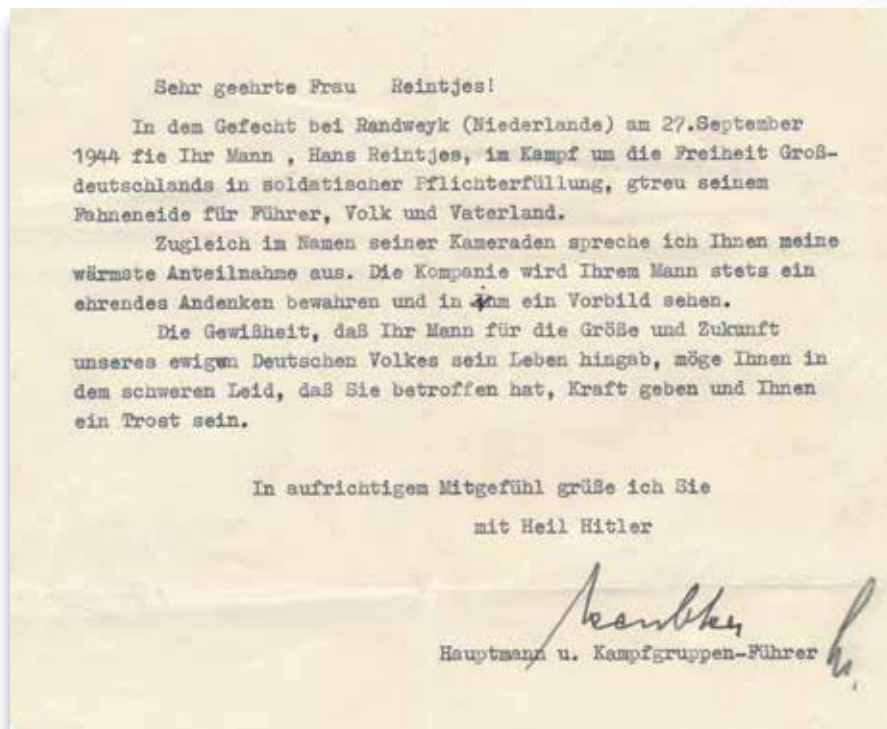
Oorlogshandelingen

De compagnie vertrok op zondag 3 september halsoverkop uit Bussum, per fiets. Waarheen wisten de soldaten niet, uiteindelijk bleek de route van Bussum via Hilversum naar Utrecht te gaan om dan door te rijden naar Den Bosch. Zover kwam men echter niet. Tien kilometer voor Den Bosch moesten bij Hedel stellingen worden betrokken. Het fietsen was zwaar, 80 kilometer met veel regen en wind, de hele nacht door tot 's morgens 7 uur op de fiets. "Ik had geen achterwerk meer over. We namen dag en nacht onze positie in en moesten de bruggen bij de Waal behouden. Vanmorgen kwam het bevel naar Tilburg te gaan, ook op de fiets." In de brieven komen oorlogshandelingen steeds dichterbij. "Ik ben nu op het spoorwegemplacement van Buxtelt. De Engelsen zouden tot staan zijn

De laatste brief van Hans Reintjes

Duitse mededeling van het overlijden van Hans d.d. 2 oktober '44

gebracht. Ik hoop het, anders zijn we dicht bij de vijand. Bij het station komen de bommen naar beneden, stevig hoor." Ondanks de gebeurtenissen hield Hans goede moed weer thuis te kunnen komen. "Als ik aan jullie twee denk, krijg ik moed en zeg tegen mezelf dat ik voor mijn liefsten naar huis moet komen. Ik heb zeep, een handdoek en munitie. Een bed is niet nodig, in een greppel kan je goed slapen als je moet. Tot nu toe hebben we geen warm eten gekregen, maar alles went. Hoe gaat het met jullie? Helemaal goed, hoop ik. Je kunt mij niet schrijven, want of ik hier blijf is niet duidelijk. Hartelijke groeten en kussen voor jullie twee van paps."

De hei bij Ede

In de derde brief uit Boxtel suggereerde Hans dat de compagnie naar Elst gestuurd zou worden. Dat hij behoefte had aan nieuws van zijn Lien en Han is overduidelijk. Hij hoorde niets van hen en maakte zich zorgen. "Nou schat, misschien krijg ik over de veldpost een brief van je. Ik zou er reusachtig blij mee zijn. Want ik ben toch wel een beetje ongerust over jullie. Zeer veel kussen van pap. En voor mijn Pömpi: mooi lief zijn voor mamma, schatje. Als pappa naar huis komt, krijg je ook een broertje." Op zaterdag 23 september schreef Hans opnieuw, hij vermeldde dat hij dan op de hei bij Ede is. De Engelsen zijn met honderden vliegtuigen gekomen en ze sturen elke dag parachutisten. "We horen de hele dag schieten, maar we zijn niet bang." Hans bleef hoopvol dat alles ten goede zou keren en toonde ook interesse in Hoorn. "Hoe is

de toestand in Hoorn? Wij horen en zien helemaal niets. Alles goed met Gra en thuis?"

De laatste brief

Op woensdag 27 september, de dag van zijn overlijden, schreef Hans zijn laatste brief. "Met mij gaat het tot nu toe erg goed. Alleen de Engelsen laten ons niet met rust. Ik heb de afgelopen drie dagen maar acht uur geslapen. Het is te weinig, want we zijn dag en nacht in touw. We zijn nu al vier weken in de voorste linie, ik heb mijn schoenen niet uitgedad. Je kan je voorstellen hoe zeer mijn voeten doen. We moeten volhouden totdat anderen ons komen aflossen. Ik ben nu drie kilometer van Wageningen, er zijn hier zware gevechten. Van onze compagnie zijn gisteren door bombardementen twee doden en een zwaargewonde gevallen. Nou, mijn liefsten, voor vandaag genoeg. De post gaat weg. Mijn liefsten, mijn hartelijke groeten en vele kussen van papa. Dag."

Ongeveer een week later kreeg Lien het bericht van het overlijden van Hans. Deze brief, gedateerd 2 oktober, was verstuurd door de compagnieleider van zijn regiment. Bijna drie jaar later, 5 juli 1947, bevestigde het Nederlandse Rode Kruis zijn overlijden. Weer bijna twee maanden later werd de overlijdensacte naar de ambtenaar van de burgerlijke stand van Hoorn gestuurd.

Met dank aan Jaap Hardy, die ook de transcriptie en vertaling van de brieven voor zijn rekening nam.

Kinderkolonie Veenhuizen

De levensgeschiedenissen van Hoornse weeskinderen

Peter van der Baan

In ons kwartaalblad Oud Hoorn #2/2022 heeft u kunnen lezen hoe in 1825 een 50-tal Hoornse weeskinderen naar de kinderkolonie in het barre Drenthe werd heengezonden. De Hoornse bevolking kwam in opstand, maar het mocht niet baten. Krap een week na het verzet van de Horinezen voer de boot onverbiddelijk de Zuiderzee over naar Overijssel. Aan boord waren in ieder geval de door hun ouders verlaten zusjes Elizabeth, Jannetje, Maria en Wilhelmina Hamerling en de nog maar vijf jaar oude Marijtje Blommeschijn. Een week later volgden nog eens twaalf kinderen. Dankzij het speurwerk van de Nederlandse Genealogische Vereniging (NGV), afdeling Oostelijk West-Friesland, kunnen we hun levensgeschiedenis achterhalen, soms tot wel drie generaties later. We kunnen dus goed bekijken hoe het verder is verlopen met deze tot een onzekere toekomst veroordeelde kinderen.

De tocht van Hoorn naar de weeskinderkolonie Veenhuizen in Drenthe duurde maar liefst twee tot drie dagen. Eerst met de boot de Zuiderzee over en dan vanaf de haven van Blokzijl naar Steenwijk. Vanaf deze plaats was het nog zo'n 50 kilometer naar de afgelegen kolonie. Deze afstand werd meestal met de ossenwagen afgelegd. Het land was woest en leeg en zal een onuitwisbare indruk op de angstige en onzekere wees-

kinderen hebben gemaakt. Een Friese kapitein die in 1831 met zijn bataljon door de woestenij trok op weg naar de opstandige Belgen vond het maar een bittere ellende. 'O! welk een akelig land! Niets ziet men dan poelen en rietvelden, geen torenspits, zoo ver ons oog af zien kon, vertoonde zich!' De wegen waren rampzalig. 'Soms tijds zakten wij tot de enkels in den modder'.

Weeskinderkolonie Veenhuizen in Drenthe nu in gebruik als gevangenis museum

Grootste gebouw van Nederland

Toen de Hoornse weeskinderen eindelijk Veenhuizen bereikten, keken ze vol ontzag naar drie grote, massieve, vierkante gebouwen, het 1e, 2e en 3e Gesticht genaamd. Het gesticht Veenhuizen I was voor de weeskinderen bestemd en had zijden van wel 145 meter, wat het gebouw in die tijd tot het grootste gebouw van Nederland maakte. De zijden waren door een overlangse muur in tweeën gedeeld. Aan de buitenkant woonden de arme gezinnen die tot landbouwer werden opgeleid en daar mochten de pas aangekomen weeskinderen even op

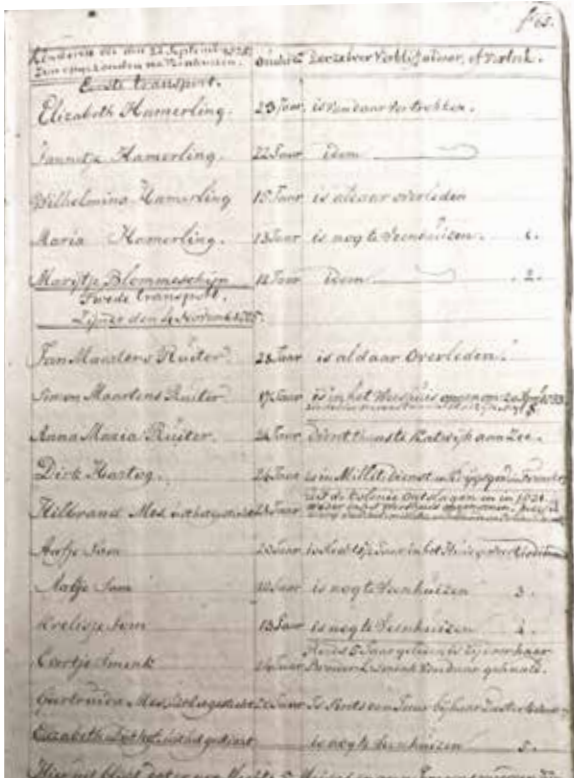
adem komen. Daarna verhuisden ze naar de binnenkant van de muur waar ze uitkeken op een grote binnenplaats. De meisjes gingen naar de meisjeszaal aan de meisjeskant, de jongens naar hun kant van het immense gebouw. Er leefden 80 kinderen op een zaal onder het alziende oog van een zaalouder. Eten en slapen gebeurde op dezelfde zaal, ieder kind had een klein kastje voor wat persoonlijke spulletjes.

Nijvere generaal

In februari 1824 arriveerden de eerste 'weezen, vondelingen en verlaten kinderen' in Veenhuizen. Volgens het plan van de eerder economisch dan sociaal bewogen generaal Johannes van den Bosch moesten de weeskinderen worden opgevoed tot nijvere landarbeiders. Een spreuk uit de kinderkolonie verwoordt het heel fraai: 'Hier leert hij vlijtig, braaf, wijs en gelukkig (te) zijn'. Er was plaats voor wel 1.200 kinderen per gesticht, waarvan de grootste groep uit Amsterdam kwam. Net als de verweesde Hoornse kinderschaar waren zij niet vrijwillig gekomen, maar werden zij gedwongen door de nijvere generaal die ook nog eens heel opzichtig werd geruggesteund door koning Willem I.

Orde en tucht

Hadden de Hoornse weeskinderen het nu veel slechter in Veenhuizen dan in de hun vertrouwde veel kleinschaligere weeshuizen in de Achterstraat (Protestants) en aan het Achterom (Rooms-katholiek)? Daar ziet het niet naar uit. Ook in Veenhuizen gingen de kinderen naar school waar zij rekenen, lezen en schrijven leerden en net als in Hoorn moesten de wezen werken voor de kost en konden zij sparen voor een uitzet. De jongens werkten op het land of leerden een ambacht. De meisjes werkten traditioneel in de keuken, als dienstbode of als naaister. Zij werden – net als in Hoorn –

Notulen uit 1825: Opgezonden kinderen

goed voorbereid op een zelfstandig bestaan rond hun 18e verjaardag als ze het weeshuis dienden te verlaten. Met een generaal aan het hoofd moet het ons niet verbazen dat het leven in zijn Koloniën van Weldadigheid op militaire leest was geschoeid. Maar ook in Hoorn heerste in de weeshuizen orde en tucht, dit tot grote voldoening van zowel regenten als (toekomstige) bazen en bazinnen.

Verafgelegen en luguber

De sterfte onder de weeskinderen in de koloniën was hoog, zo'n 25%, en 90% van de jongens kwam niet door de keuring voor militaire dienst. Dit kunnen aanwijzingen zijn voor de erbarmelijke leefomstandigheden in de gestichten, ware het niet dat veel burgemeesters (ook die van Hoorn) de meest kwetsbare en onhandelbare kinderen als eersten wegstuurd. Zij deden dit om de eigen weeshuizen levensvatbaar te houden, maar zeker ook om de dwingende generaal en zijn koning dwars te zitten. Wat in het nadeel van Veenhuizen werkte, is het gegeven dat het een verafgelegen en luguber oord was. Overal in Nederland vond men het een onprettig idee om kinderen uit de overzichtelijke en geordende gemeenschappen te halen en naar het barre en massale Veenhuizen te sturen. Wat tijdgenoten het meeste tegenstond was dat Veenhuizen in hun ogen een goddeloos oord was, waar ontucht heerste en waar veelvuldig werd gevloekt en gestolen. Maar het ergste van alles was dat de onschuldige kinderen te midden van bedelaars verbleven, het meest afschrikwekkende volksdeel denkbaar. Bij gebrek aan voldoende weeskinderen bestemde Johannes van den Bosch het Tweede gesticht namelijk al gauw voor bedelaars, zwervers en landlopers. Zij werden 'verpleegden' genoemd, opdat zij konden genezen van hun niet te stoppen natuurlijke drang tot bedelen en zwerven.

Economische rampspoed

Het waren vooral kinderen uit arme families die naar een weeshuis gingen. Bij de rijken was de naaste familie meestal (financieel) wel in staat om de kinderen op te vangen. In de eerste helft van de negentiende eeuw was 12% van de Nederlandse bevolking afhankelijk van de bedeling en had de helft van de bevolking kans om tot armoede te vervallen in tijden van tegenspoed. De plaatselijke weeshuizen en Veenhuizen hadden steeds meer moeite om de kinderen aan het werk te helpen tijdens deze aanhoudende economische rampspoed, maar veelal lukte het wel.

Dienstboden en ambachtslieden

Over het algemeen kwamen de 16 onderzochte Hoornse weeskinderen, die als eersten naar Veenhuizen moesten, goed terecht, blijkt uit de beroepen die de NGV uit de archieven wist te halen. De meisjes werden voornamelijk dienstmeid of naaister. Zo staat Antje Ruiters te boek als 'tans als mijd dienende' en leert Evertje Smink 'naaijen'. De jongens gingen in de leer als knecht bij een bakker, kuiper, kaarsenmaker, schoenmaker en timmerman. De meeste weeskinderen konden op een gegeven moment trouwen en gezinnen stichten. De onvermoeibare genealogen van de NGV hebben ook naar de beroepen van de Hoornse opstandelingen en hun nageslacht gekeken. Dit biedt dus mooi vergelijkingsmateriaal tussen de Hoornse weeskinderen en de Horinezen die wilden verhinderen dat de desbetreffende weeskinderen naar Veenhuizen werden heengezonden. Er is geen merkbaar verschil. Ook bij de 'gewone' bevolking zien we bij de vrouwen veel dienstboden en bij de mannen veel ambachtslieden. En dit gaat zeker twee generaties zo door. De gegevens bij de nakomelingen van de weeskinderen zijn schaarser, maar de koekenbakker, timmerman en bakkersknecht verstoren het beeld in ieder geval niet.

Tweede gesticht

Kanonnenvoer

Opvallend is wel dat de weesjongens nogal eens kozen voor een bestaan als militair of voor een overtocht naar de Nederlandse overzeese gebieden. Dit gebeurde vaak nadat zij eerst andere beroepen hadden geprobeerd, wat een aanwijzing is dat de keuze voor de krijgsmacht niet altijd positief was ingegeven. Zo ging Dirk Hartog in de leer bij een bakker in Abbekerk, maar moest hij toch naar Veenhuizen omdat hij 'weinig aanleg of genie tot het leeren van eenig beroep toont'. In Veenhuizen ging hij in militaire dienst. Had hij dus wel 'aanleg of genie' om als kanonnenvoer te kunnen dienen? We weten het niet. Na 1828 raken we zijn spoor bijster.

Rijke weduwnaar

Bij de weesmeisjes valt op dat een aantal van hen een, vaak oudere, weduwnaar trouwde als strategie voor een zeker bestaan. Dat lukte Marijtje Blommeschijn, die als vijfjarige al op transport naar Veenhuizen werd gezet, bijzonder goed. Haar vooruitzichten waren niet gunstig. Haar vader verviel tot bedelarij en kwam via het bedelaarsgesticht in Hoorn op een gegeven moment in het 2e Gesticht in Veenhuizen terecht, terwijl Marijtje in het 3e Gesticht zat. Gezinnen in de Gestichten werden ruw uit elkaar gerukt, dus het is nog maar de vraag of zij elkaar ooit weer ontmoet hebben in die grote, sinistere gebouwen. Marijtje keerde terug naar het weeshuis in Hoorn waar de regenten een dienstje voor haar vonden. Toen ze volwassen werd, kreeg ze haar uitzet mee en een klein bijbeltje. Op 26-jarige leeftijd trouwde Marijtje met een weduwnaar uit Amsterdam en kwam in goede doen. De bemiddelde echtgenoot stierf echter al op 41-jarige leeftijd en Marijtje trouwde al snel een tweede weduwnaar, maar nu onder huwelijkse voorwaarden. Dit is een aanwijzing dat zij al enig bezit had. Tijdens dit tweede huwelijk was het voormalige weeskind veelvuldig bij de notaris te vinden ten behoeve van de verkoop van allerlei panden. Zij sterft kinderloos op 92-jarige leeftijd.

Stijgen en dalen

Maar, zowel bij de 'gewone' Hoornse bevolking als bij de weggezonden Hoornse weeskinderen, zien we verder in het algemeen over de generaties heen geen grote stijgingen of dalingen op de maatschappelijke ladder. Maar het leven blijft grillig en het lot kan alle kanten op gaan. Dit blijkt wel uit de

levensgeschiedenissen van de twee andere hoofdrolspelers in dit verhaal, generaal Johannes van den Bosch en Koning Willem I. Generaal van den Bosch blijft een rijk en zinvol leven leiden. Hij wordt geridderd voor zijn vele verdiensten voor het Koninkrijk en wordt in de adelstand verheven. Na zijn dood op 64-jarige leeftijd in 1844 slaan zijn bewonderaars een gedenkpenning, opdat hij nooit zal worden vergeten. Zijn Koloniën van Weldadigheid worden in 2021 uitgeroepen tot UNESCO Werelderfgoed. De begeleidende reclamefolder ronkt dat de Koloniën hun tijd ver vooruit waren en daarmee beschouwd kunnen worden als de bakermat van onze verzorgingsstaat. Uit dit verhaal blijkt wel dat dit te veel eer is.

Minder voorspoedig verloopt het leven van koning Willem I. Na zijn nederlaag tegen de muitende Belgen die zijn Verenigd Koninkrijk willen verlaten, wordt hij nooit meer de oude. Hij vertrekt naar Berlijn waar hij opnieuw wil trouwen met, nota bene, een Belgische katholieke gravin. Dit wordt hem door zijn omgeving niet in dank afgenomen. De koning legt zijn moede hoofd neder, zakt in elkaar en sterft in 1843 op 71-jarige leeftijd. Op zijn leestafeltje ligt 'Over de navolging van Christus' nog opengeslagen. In dit zowel bij protestanten als katholieken zeer geliefde boekje mediteert Thomas a Kempis uitgebreid over het leven en hoe een goed Christen zou moeten handelen. Voorwaar wijze lessen voor alle in dit verhaal beschreven mensen met hun persoonlijke levenswandel.

Het weezenboek

Bibliografie

- Red. Leek, B.H.T.J., *Hoornse wezen in 1825 naar Veenhuizen, 35 jaar NGV Oostelijk West-Friesland*, Koggenland 2019/3
- Cannegieter, H.G., *Grootvaders glorie; het verhaal van den Tiendaagschen veldtocht*, Groningen 1930
- Schackmann, W., *Van weeskind tot werkpaard; de Kinderkolonie in Veenhuizen*, Historiek 12/12/2020
- Schackmann, W., *De kinderkolonie; tot een werkzaam leven opgeleid, de wezen van Veenhuizen (1824 - 1859)*, 2016 Canon van Nederland; *Dwangkolonie Veenhuizen*
- Koch, J., *Koning Willem I, 1772 - 1843*, Boom Uitgeverij, 2013
- Contentway.nl, 2021
- Diverse sites van Wikipedia

Hoorn open stad

De invasie van de Russen en Engelsen in Noord-Holland in 1799

Arnoud Schaake

In 1799 woedde in Noord-Holland een korte, maar bittere oorlog, waarbij duizenden Engelse, Russische, Franse en Hollandse soldaten het leven lieten. In de geschiedschrijving heeft deze oorlog weinig aandacht gekregen, voor velen is het een onbekend verhaal. Toch worden op het vroegere slagveld in de duinen van Castricum en Bergen nog steeds de resten van deze wrede strijd gevonden. Helmen, kogels, delen van uniformen en soms menselijke resten vormen de trieste overblijfselen van een enorme tragedie. De invasie liep uit op een mislukking en veroorzaakte onnoemelijk veel leed onder de Noord-Hollandse bevolking.

Hoorn lag op enige afstand van het front en werd gelukkig gespaard voor het oorlogsgeweld. De stad lag open, want het bezat geen eigen garnizoenen en kon dus geen weerstand bieden tegen welk leger dan ook. Dan bezette het Engelse leger de stad en dan reden de Franse soldaten de stad weer in. Hoe gruwelijk een oorlog ook is, deze wisselende bezettingen leidden nogal eens tot hilarische taferelen. Na een inleiding over de politieke achtergronden en een beschrijving van de oorlog, zoemen we in op de gebeurtenissen in onze stad.

De voorbereiding

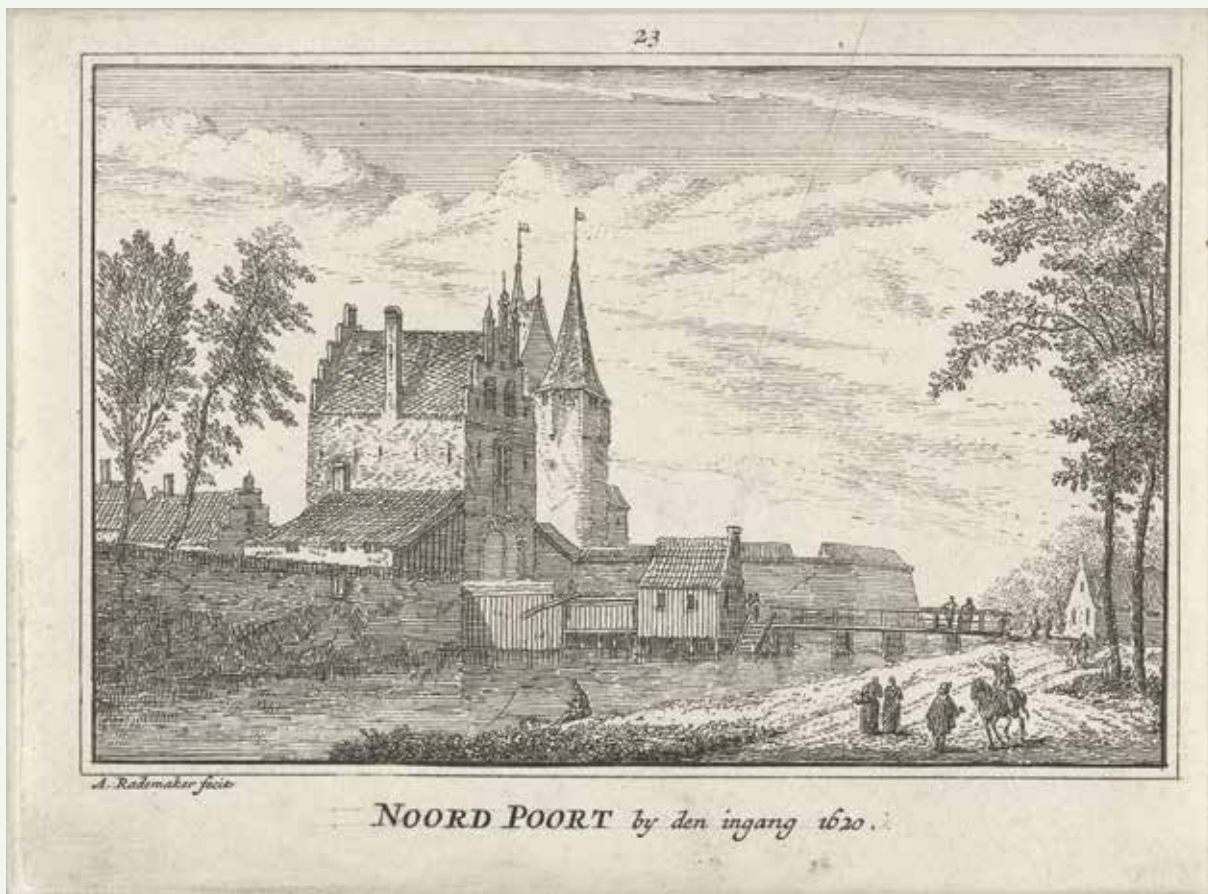
In de strenge winter van 1795 trok het Franse leger met in hun kielzog een kleine legermacht van uitgeweken patriotten over de bevroren rivieren ons land binnen. De burgerij verwelkomde ze als bevrijders. Stadhouder Willem V vluchtte naar Engeland en een nieuwe regering riep de Bataafse Republiek uit, die volgens de principes van de Verlichting streefde naar een centraal geleide democratische staat met gelijke rechten voor iedereen. Aanvankelijk gaven de Fransen alle ruimte aan het nieuwe Bataafse bewind, maar dat duurde niet lang. Een brede steun voor de hervormingen bleef uit. De stedelijke regenten verzetten zich met succes tegen de aantasting van hun macht. De Bataafse revolutionairen wilden de gereformeerde kerk haar speciale status ontnemen. Het onderwijs,

de armenzorg en de bezittingen bleven in gereformeerde handen. De katholieken, doopsgezinden en joden hadden in theorie gelijke rechten, maar in de praktijk kwam daar weinig van terecht. Economisch had het land veel te lijden van de oorlog; de handel, scheepvaart en visserij lagen vrijwel plat. De Fransen hadden de jonge republiek opgezaald met forse betalingen, een lastenverzwaring voor iedereen, net nu de zeehandel afnam.

Wie streden er?

De Bataafse republiek werd meegezogen in de oorlog van de Fransen met de Europese monarchieën. In 1797 werd de Hollandse vloot vernietigend verslagen bij Camperduin, hetgeen het einde betekende van de Nederlandse macht als zeevarende natie. In 1798 begonnen de Britse regering en de uitgeweken stadhouder plannen te maken voor het herstel van de oude republiek onder het Huis van Oranje. Engeland, Oostenrijk en Rusland smeeden een brede coalitie tegen Frankrijk. Beducht voor een aanval van de Fransen vanuit de Nederlandse havens, begonnen de Engelsen in samenwerking met de Russen de voorbereiding van een invasiemacht. De voorbereidingen werden nauwelijks geheim gehouden; de Engelse kranten schreven met veel enthousiasme over de te verwachten gebeurtenissen. Zowel de Engelse koning als

Noorderpoort Hoorn

Prins Frederik-Willem, de zoon van de gevluchte stadhouder, verwachtte dat de Hollanders massaal in opstand zouden komen, als de troepen eenmaal de kust hadden bereikt. De weg lag dan open voor de aanval op Frankrijk. De Engelsen beschikten over 13.000 manschappen, de Russen konden 17.500 soldaten inzetten voor de landing. Het Bataafse leger bestond uit 10.000 soldaten, de Fransen hadden er 15.000, verspreid over het land.

De strijd

In de morgen van 27 augustus landden de Engelsen op de stranden van Camperduin. De invasie verliep in de beginfase zeer voorspoedig. De Bataafse troepen stonden tegenover een enorme overmacht en na een korte hevige strijd, waarbij op een dag 1.400 soldaten aan Hollandse kant sneuvelden, dwongen de Engelsen de Bataafse bevelhebber generaal Daendels zijn troepen terug te trekken uit Den Helder. Waar de Engelsen op hadden gehoopt gebeurde. Toen de matrozen van de kleine Bataafse vloot de prinsenvlag op de Engelse schepen zagen wapperen, brak muiterij uit en gaven zij zich zonder slag of stoot over. De Frans-Bataafse troepen onder generaal Brune deden een vergeefse poging om de vijand terug te dringen, maar moesten tijdens de slag om Zijpe het onderspit delven met een verlies van 2.000 soldaten. Nadat

de Russische strijdmacht was gearriveerd, beschikte de invasiemacht over 34.000 manschappen, een duidelijk overwicht. De Engelsen en Russen beheersten het noordelijk gedeelte van Noord-Holland. Omdat het drassige land met zijn polders en vaarten niet in een brede linie kon worden aangevallen, splitste de Engelse generaal York het leger in een aantal kolonnes. De vierde kolonne onder generaal Abercomby kreeg de opdracht om Hoorn te veroveren, waarna hij door zou moeten steken naar Purmerend en vandaar de aanval op Amsterdam moest inzetten. In het oosten van het land trachtte prins Frederik Willem met een klein leger de bevolking over te halen om in opstand te komen. De respons was minimaal, na enkele opstootjes in de Achterhoek kon het Bataafse leger de rust weer herstellen.

'De Russen komen', een impressie van het slagveld

De meeste mensen in Noord-Holland hadden hun mening al klaar. De Engelsen, dat waren beschaafde, goedgeklede mensen, maar van de Russen was weinig goeds te verwachten, Russen waren grof, armoedig en niet te vertrouwen. Hoewel ontsparingen bij alle legers voorkwamen, was het moreel bij de Russen minder dan bij de Engelsen. De omstandigheden waarin het Russische leger zich bevond, gaf daartoe alle aanleiding. De Russische soldaten waren in slechte con-

ditie, ze hadden amper tijd om na hun zeereis bij te komen. Dodelijk vermoeid marcheerden ze in hun doorweekte uniformen naar het front richting Bergen. De Engelse en Russische officieren verstonden elkaar nauwelijks, waardoor tal van misverstanden ontstonden met alle gevolgen van dien. Nog voor de ontmoeting met de vijand raakten de voorhoede en de hoofdmacht per ongeluk in het donker met elkaar slaags. 'En in die massa van lijven, zochten kogels naar slachtoffers. Vriend of vijand? Niemand wist meer waar wie was, toen er plotse-ling van heel dichtbij werd geschoten. Als ik ooit paniek had meegemaakt was het vandaag. Niemand kon iets zien, horen konden we allemaal des te meer. Kreten van pijn, uitroepen van verbazing, woede die doorklonk in de meest gruwelijke verwensingen... De volgende ochtend lagen verspreid over een verregend landschap tientallen gewonden, stervenden en doden.'¹

geslacht, voorraden en kostbare bezittingen namen ze mee. Burgers vluchtten weg en zij die bleven, liepen het gevaar gemolesteerd te worden. In veel dorpen waren huizen vernietigd. Van het dorp Bergen stond nog maar weinig overeind. Na een korte rustperiode slaagde de invasiemacht op 2 oktober erin Alkmaar te veroveren, maar daar bleef het bij....

Ondertussen in Hoorn

Hoorn lag open voor de vijand. De bewaking van de stad was toevertrouwd aan een kleine gewapende burgerwacht, een corps geschikt om een parade te houden, maar geen partij voor een gevecht met getrainde troepen. In de vroege ochtend van de 19e september, als Hoorn nog in diepe slaap is, hoort de dienstdoende luitenant Messchaert een trompetgeschal en een roep: 'Warda! Doe open de poort!' Messchaert opent niet de poort, maar gaat via een deur de afsluitbare tussenruimte in en opent de buitendeur. Twee Engelse officieren en een trompetter te paard staan voor de poort en vragen naar de commandant. Messchaert vraagt enig uitstel en gaat de poortdeur weer binnen om de commandant te halen. Hij is nog maar net binnen of de trompet klinkt weer, opnieuw spoedt de luitenant zich naar buiten. Nu staan er vijf officieren. Messchaert vraagt wat de heren wensen. 'Godverdomme Mijn Heer, doe ogenblikkelijk de poort open of ik laat de stad platschieten. Zevenduizend man plus artillerie staan daartoe gereed.' Messchaert antwoordt, dat de heren toch moeten weten, dat

Het Russische leger leed tijdens de slag om Bergen zware verliezen, 1.800 soldaten vonden de dood, 1.300 raakten gewond en 1.500 soldaten werden krijgsgevangen gemaakt, hun generaal werd gevangen genomen. Het ontbrak het Russische leger aan bekwame leiding en de soldaten ontbrak het aan discipline, velen waren in beschooten toestand, hun rantsoen rum, bestemd om de eindoverwinning te vieren, was in een keer opgegaan. De soldaten sloegen aan het plunderen, ze roofden alles wat los en vast zat. Het vee werd

Dirk Langendijk, Slag bij Bergen

eerst de commandant daartoe opdracht moet geven. Hij vraagt nog even geduld te hebben en gaat op weg om de commandant te waarschuwen. De stadscommandant Van der Meij arriveert en gaat met Messchaert door de poort en vraagt wat de heren willen. Beiden worden overladen met sabelslagen en ten einde raad beveelt de stadscommandant met luide stem: 'Doe maar open, doe maar open de poort!' De Engelsen stormen de stad binnen. Het stadsbestuur doet er alles aan om de orde te handhaven, ze zijn als de dood dat de Engelsen de stad plunderen. De president van de municipaliteit Van de Blocquerij geeft opdracht de oranjevlag op de toren te hijsen. De vrijheidsboom wordt omgehakt en de burgers steken oranje linten en cocardes op. Nog diezelfde avond trekken de Engelse troepen verder in de richting van Purmerend en vervolgens niet naar het Zuiden, maar richting Bergen, waar reserves hard nodig zijn.

Niemandsland

Drie dagen na het vertrek van de Engelsen reed een Hollandse patrouille de stad binnen met de opdracht om alle aanwezige oranjevlaggen te verbranden en hen die met oranje waren getooid neer te schieten. Enkele leden van het stadsbestuur maakten hen duidelijk, dat de burgers van Hoorn onder druk van de Engelse overmacht hadden gehandeld. Het toegestroomde oranjevolk reageerde woedend. Met stokken, bezems en stenen werkten ze de soldaten de stad uit. Enkele dagen later verscheen een legermacht van 400 Fransen, die de stad weer bij de Bataafse republiek liet inlijven. Vervolgens was het weer de beurt aan de Engelsen die op de 25^e september de stad in bezit namen en weer verschenen de oranje strikken. Chaos ontstond toen een aantal Franse huzaren de stad bij de Westerpoort binnenreed. Een confrontatie met de Engelsen kon niet uitblijven en opnieuw namen de Fransen bezit van de stad. Op grote schaal vorderden zij paarden en voorraden en verdwenen weer. In de ochtend van 2 oktober werden de burgers van Hoorn opgeschrikt door het gebulder van kanonnen in de richting van Alkmaar. De slag bij Alkmaar eindigde in het voordeel van de Engelsen en Russen. Zij drongen het leger van Daendels en Brune terug achter de linie Purmerend/Monnickendam. Zo lag Hoorn weer open voor de Engelsen en het duurde niet lang of men zag de rode uniformen terug in het Hoornse straatbeeld. De bevelvoerend generaal legde beslag op de nog resterende schepen en verordende dat de prinsenvlag onmiddellijk op de Grote kerk geplaatst zou worden. De Engelsen ontwapenden de schuttenrij, waardoor de patriotten geen enkele macht meer hadden. Het oranjegepeupel zag zijn kans schoon, de verenigingsgebouwen van de patriotten werden volledig vernield. Met steun van de aanwezige Engelse troepen kon het stadsbestuur de orde met moeite herstellen. Opmerkelijke eens-

gezindheid toonde de elite van de stad, zowel de gematigde patriotten als de oranjegezinde burgers werkten nauw samen om te voorkomen dat burgers gevaar liepen of de stad schade zou ondervinden van de aanwezige bezetters. Zo kon door tussenkomst van de prinsgezinde regent Hendrik van Stralen voorkomen worden dat de Engelsen geweld gebruikten tegen de leden van de burgerwacht.

Het einde van de strijd

Op het slagveld keerden de kansen. Op 6 oktober vond in de duinen bij Castricum de laatste slag plaats. Voor de Engelsen en Russen eindigde de strijd desastreus. 2.500 Engelse en Russische soldaten sneuvelden, aan Frans-Bataafse kant bijna 1.300. Franse soldaten plunderden de hele omgeving kaal, beesten werden massaal geslacht en bezittingen geroofd. De Engelse opperbevelhebber York begreep dat verder doorvechten zinloos was. De reserves raakten op, de winter viel in. De samenwerking met de Russen bleek onmogelijk. De Engelsen hadden een enorme misrekening gemaakt door te verwachten dat het Bataafse leger massaal zou overlopen en dat de Hollanders in opstand zouden komen. De erfprins, die in Alkmaar op de overwinning wachtte, vluchtte hals over kop richting Duitsland. Op 10 oktober tekenden de strijdende partijen de Conventie van Alkmaar, die zeer voordelig uitviel voor Engeland en Rusland. Hun troepen mochten zich terugtrekken met behoud van hun buit, zonder herstelbetalingen te hoeven doen. Op 19 november waren de Engelsen en Russen weg uit Noord-Holland. Het Bataafse leger onder leiding van generaal Daendels nam bezit van Hoorn. De hele stad werd volgestouwd met militairen tot in de Grote Kerk toe. Opnieuw werd de vrijheidsboom geplant, de vlag van de vijand verbrand en een groot feest gegeven ter ere van de overwinning. In de jaren die daarop volgden verstevigden de Fransen steeds meer hun greep op het land. Door de verdere economische achteruitgang verpauperde Hoorn, veel burgers van de eens zo welvarende stad leefden in armoede.

1 Latte, B. e.a., *Invasie 1799, onheil over Noord-Holland*, 2022, blz 123

Scan de QR code voor de video
'Thuisvaart van een Engelse soldaat'

Literatuur

Kops, W.P., *'Hoorn tussen twee vuren'*, Hoorn 1913
Latten, B. e.a., *'Invasie 1799, onheil over Noord-Holland'*, uitgave in eigen beheer in 2022
Saaltink, H.W., *'De bedaarde Hollandse revolutie, IV De invasie van 1799'*, kwartaalblad Vereniging Oud Hoorn 1/1996.

Jonkheer mr. Pieter van Akerlaken

Een leven in dienst van de gemeenschap

Arnoud Lansdaal

Een van de meest toonaangevende en invloedrijkste inwoners van Hoorn in de 19^e eeuw is ongetwijfeld mr. Pieter van Akerlaken geweest. Advocaat, burgemeester van Hoorn, lid van de Tweede en Eerste Kamer en nadat hij in de adelstand was verheven getooid met de titel jonkheer. Hij zat in diverse besturen, oefende vele maatschappelijke functies uit en bracht het volledige rioolstelsel van Hoorn in kaart. Wie was deze begaafde man, die de bijnaam ‘Piet Almachtig’ kreeg?

Familie en gezin

Pieter van Akerlaken stamde uit een regentenfamilie die zich in het laatste kwart van de 17^e eeuw in Hoorn vestigde. Hij werd op 12 augustus 1792 in Hoorn geboren als zoon van Dirk van Akerlaken en Geertruida Impe(i)tat. Pieter schopte het op eigen kracht ver. Want hoewel van deftige familie, had hij zijn succes niet te danken aan zijn vader Dirk. Dirk was de tweede zoon en deed niet mee in de toedeling van regeringsambten. Hij is wel Schepen van Hoorn geweest en tevens jaren Kerk-Armenvoogd. Maar hij hield zich voornamelijk bezig met het vetmesten van vee en bosaanplant. Moeder Geertrui was de dochter van een soldaat, maar tevens kleine middenstander. Moeder en zoon konden het uitstekend met elkaar vinden. Pieter was leergierig en Geertrui stimuleerde hem. Vader Dirk, die pas op zijn 39^e vader was geworden, reageerde knorrig op al die boekenwijsheid, hij had zijn zoon liever tussen de koeien gezien. Pieter bezocht de Hoornse Latijnse school en ging daarna naar Utrecht, rechten studeren. Achttien jaar oud promoveerde hij al. Zo'n promotie stelde niet veel voor, het was meer een statussymbool. Evengoed werd Pieter toch meteen tot professor aangesteld. Hij was blijkbaar een groot talent, of stelde het onderwijs toen niet veel voor? Vader Dirk

overleed in 1810 op 57-jarige leeftijd en Pieter werd, zoals dat toen ging, hoofd van de familie. Op 23 maart 1815 trouwde hij met Maria van Stralen, zij kwam uit een regentenfamilie uit Enkhuizen. Uit het huwelijk werden drie kinderen geboren: in 1815 zoon Dirk, later president van de Arrondissementsrechtbank te Hoorn, lid van de Hoornse gemeenteraad, alsmede van de Tweede- en Eerste Kamer, in 1817 dochter Catharina Johanna en in 1822 zoon Abraham, later kantonrechter te Hoorn.

Het woonhuis van de familie

Het gezin Van Akerlaken woonde in een huis aan het Grote Noord, nu het pand van boekhandel Stumpel. Deze woning was sinds 1761 in het bezit van de familie Van Akerlaken. Op 11 augustus van dat jaar overleed toenmalige eigenaar Cornelis van Foreest, bij de boedelscheiding werd het pand toebedeeld aan zijn dochter Petronella Brigitta van Foreest. Zij was getrouwd met Pieter van Akerlaken, grootvader van de latere burgemeester. Overigens waren Pieter en Petronella neef en nicht, de moeder van Petronella was Maria Eva van Akerlaken, een zuster van Pieters vader. Opa Pieter van Akerlaken overleed op 17 december 1784. Zijn zoon Cornelis

Christoffel erfde de panden aan het Grote Noord, die bij de boedelscheiding van 1 maart 1785 als volgt omschreven werden. *'Een huys en erf staande aan de westzijde van het Oude Noord tot Hoorn, en een stal op het Agterom aan de Westzijde. Twee wooningen onder een dak naast het voorsz. huys op het Oude Noord'*. Kleinzoon Pieter van Akerlaken, de volgende eigenaar, liet de beide percelen in 1825 samenvoegen tot één geheel. Het huis met het toenmalige nummer 33 werd afgebroken en opnieuw opgebouwd, van het ernaast staande huis werd een verdieping afgenomen. De beide panden werden met elkaar verbonden en van een nieuwe voorgevel voorzien. Het vernieuwde pand veranderde tot tweemaal toe van huisnummer. Pas in 1889 kreeg het pand zijn huidige aanduiding Grote Noord 83.

De loopbaan van Pieter

In 1811 vestigde Pieter zich als advocaat in Hoorn. De 19-jarige bouwde al snel een bloeiende praktijk op, waarbij opviel dat hij zich pas liet betalen als het daadwerkelijk tot een zaak kwam. Met name minder gegoeden ontzag hij, wellicht geïnspireerd door zijn eenvoudige moeder. Eind 1814 werd hij 'thesaurier' ofwel 'stedelijk ontvanger' in dienst van de stad Hoorn. Hij bleef die functie 30 jaar lang uitoefenen. Van Akerlaken slaagde er al vrij snel in de stadsfinanciën te stabiliseren door obligaties uit te geven die vooral bij Horinezen zelf werden geplaatst. Pieter toonde zich een financieel talent.

Ambtelijke carrière

Naast zijn zakelijke bouwde Pieter een indrukwekkende ambtelijke carrière op. In 1814 werd hij waarschap van Drechterland, heemraad van de Westerkogge en heemraad van de Heerhugowaard. In 1827 werd hij door het kiescollege van Blokker tot lid van de Provinciale Staten gekozen, hij bleef dat 35 jaar, tot zijn dood aan toe. In 1830 werd hij burgemeester van Beets en Schardam, tot 1842 aan toe. Twee jaar later werd hij dijkgraaf van Drechterland, wat hij tot zijn dood bleef. Hij werd hoofdingeland van de Hondschosse, dijkgraaf van de Baarsdorpermeer, banmeester van Hoorn, molenmeester van de Oosterpolder. Van Akerlaken vergroeiende met West-Friesland en de inwoners. In 1837 waren de financiële problemen van het Sint-Pietershof aan het Dal groot, er was een

schuld van ruim 42.000 gulden. Pieter van Akerlaken werd aangesteld als regent, hij ging in zijn eentje de financiën beheren. Dat hij dat uitstekend kon, bleek 25 jaar later. Bij zijn overlijden had het Sint-Pietershof een rentegevend kapitaal van 19.500 gulden.

Haagse tijd

In 1838 werd Van Akerlaken lid van de Tweede Kamer. Hij was conservatief en getrouwd aan koning Willem II. Vanaf dat moment deed hij zijn advocatenpraktijk aan zoon Dirk over. In 1840 speelde Van Akerlaken een prominente rol bij een grondwetsherziening. Een van de wijzigingen was de splitsing van de provincie Holland in de provincies Noord- en Zuid-Holland. Pieter was, gevoed door zijn West-Friese achterban, tegen die splitsing. Men vreesde dat Amsterdam het dan voor het zeggen zou krijgen. Als de splitsing toch door zou gaan, pleitte hij ervoor dat West-Friesland en het Noorderkwartier een zelfstandig bestuur zouden krijgen en daarmee de status van een provincie. De beide gewesten brachten meer belastinggeld in het laatje dan provincies zoals Groningen, Drenthe, Overijssel, Utrecht en Zeeland, dus waarom dan niet een

eigen status? Het lukte Pieter niet om genoeg Kamerleden te overtuigen, de voorgenomen splitsing ging door. In 1843 werd hij door koning Willem II gevraagd minister van Financiën te worden, maar daar voelde hij niet voor. Een jaar later, in 1844, werd hij voorzitter van de Tweede Kamer, in december van hetzelfde jaar werd hij benoemd tot burgemeester van Hoorn. Hij bedankte daardoor voor een tweede termijn als Kamervoorzitter. In 1846 werd hij nogmaals gevraagd voor een ministerspost, nu die van Binnenlandse Zaken, maar opnieuw weigerde hij. Wel werd hij in 1847 lid van de Eerste Kamer, maar niet voor lang. In 1848 ontnam de nieuwe Liberale Grondwet van Thorbecke hem zijn positie. Van Akerlaken keerde niet meer in de Haagse politiek terug, wellicht ook omdat hij in de pers veel negatieve kritiek kreeg.

Hensbeker, circa 1830

Koning van Noord-Holland

Voor al zijn inspanningen werd hij echter meerdere keren door de koning beloond. Als krachtige persoonlijkheid en vertrouweling van de koning drukte hij zijn stempel op het openbare bestuur. Hij stond bekend als potentaat, eigenzinnig, rechtlijnig, nauwgezet, iemand die het liefst alleen regeerde. Het leverde hem de bijnamen *'Koning van Noord-Holland'* en *'Piet Almachtig'* op. In 1840 werd hij ridder in de Nederlandse Leeuw, in 1843 commandeur van de Eikenkroon en in de adelstand verheven. Van Akerlaken koos als wapenspreuk: *"Mijn geweten is mij meer waard dan de praatjes van anderen."* In 1845 promoveerde hij tot het commandeurschap Nederlandse Leeuw.

Burgemeester

Van 6 januari 1845 tot zijn dood in 1862 aan toe was Van Akerlaken burgemeester van Hoorn. Hij volgde de een paar maanden eerder overleden Jacob Cornelis van de Blocquerij op. Pieter was overigens familie van zijn voorganger. Van de Blocquerij was getrouwd met een oudtante van Pieter, Maria Elisabeth van Akerlaken, die al in 1799 was overleden. De burgemeester maakte destijds deel uit van de gemeenteraad, die toen uit 19 leden bestond. Die 19 waren gekozen uit de 'vroedste en gegoedste' ingezetenen. In 1845 mochten maar 356 van de 9.060 Horinezen stemmen, ongeveer 4%. Deze mensen waren burgers die 30 gulden of meer belasting betaalden, een bedrag waar een werkmans meer dan een maand voor

moest werken. De 'uitverkorenen' kozen dertig heren, die op hun beurt de raadsleden kozen. Niet, zoals nu, om de vier jaar, maar alleen dan als er een raadsvacature was. Leden werden voor hun leven benoemd, tenzij ze vrijwillig bedankten. Door de komst van de liberale Grondwet van Thorbecke in 1848 ging dit systeem op de schop. Thorbecke wilde af van het getrapte stelsel dat kiesmannen 'volksvertegenwoordigers' kozen. Tweede Kamer en gemeenteraad moesten voortaan rechtstreeks gekozen worden, zij het nog niet door het gehele volk. Thorbecke was niet tegen algemeen kiesrecht, maar pas in de verre toekomst: het volk was er nog niet rijp voor, vond hij. Gevolg

was dat in Hoorn in 1851, de eerste raadsverkiezing nieuwe stijl, 553 inwoners van de 9.300 inwoners mochten kiezen, procentueel gezien niet heel veel meer dan in 1845, maar er werd wél rechtstreeks gekozen.

De 'nieuwe' gemeenteraad

Op 8 september 1851 kwam de gemeenteraad voor het laatst in oude samenstelling bijeen. Burgemeester Van Akerlaken hield een gedenkwaardige rede, hij noemde het een misschien wel treurige dag voor de gemeenteraad, die in zekere zin werd afgedankt. De conservatieve burgemeester liep niet warm voor het nieuwe. Hij was sceptisch, veronderstelde dat veel scheidende raadsleden toch zouden worden herkozen. Hij wilde *"natuurlijk"* niet op de keuze van de burgers vooruit lopen, maar *"hun bezadigdheid kennende, durf ik, op grond ook van de regtmatige aanspraak die gij op haar vertrouwen hebt er op rekenen dat zij het blij harer achting en genegenheid aan velen uwer niet zal onthouden."* Er werden de volgende dag dertien leden gekozen, zes minder dus dan wat men gewend was. Van die dertien waren er twaalf leden die al in de 'oude' raad zitting hadden. Van Akerlaken had de samenstelling van de 'nieuwe' raad dus goed ingeschat. Overigens moesten die dertien elke zes jaar aftreden, om de twee jaar een derde. Vanaf 1851 waren er dan ook elke twee jaar gemeenteraadsverkiezingen. Deze situatie bleef gehandhaafd tot 1919. Vanaf dat jaar werden de vierjaarlijkse gemeenteraadsverkiezingen, zoals we die nu nog kennen, gehouden.

Openbaar

De raadsvergaderingen waren vanaf 1851 openbaar, hoewel de publieke belangstelling vanaf het begin zeer gering was.

Een bescheiden Hoornse straat, met een foutje op het straat-naambordje...

Dat kan ook haast niet anders, want de raad werd 's middags om 12 of 1 uur bijeengeroepen, meestal elke maand op een dinsdag. Nadat Hoorn in 1859 op het gasnet werd aangesloten zou er ook 's avonds vergaderd kunnen worden, maar daar kwam het lange tijd niet van. In 1918 wees raadslid Stumpel, inderdaad de boekhandelaar van het Grote Noord, op het feit dat met de komst van arbeiders in de raad de voorkeur voor 's avonds vergaderen toegenomen was. Toenmalig burgemeester De Jongh wees zijn verzoek om eigen gezondheidsredenen echter af. Ruim honderd jaar geleden ging dat zo.

Overlijden

Van Akerlaken overleed in 1862, 70 jaar oud. De belangstelling bij zijn uitvaart was zo groot dat de politie de begraafplaats moest afsluiten, tot grote ergernis van veel burgers die zich buitengesloten voelden. Ontzag, bewondering en genegenheid – woorden die betrekking hadden op de overleden burgemeester. De met een rouwrand getooide Hoornse Courant schreef op 22 september 1862, twee dagen na zijn overlijden: *'In zoo vele verschillende betrekkingen algemeen hooggeacht en bemind, om 's mans deugden en buitengewone geestesgaven, heeft inzonderheid onze Stad de grootste verplichtingen aan zijn zegenrijk bestuur, en zal zijne nagedachtenis te dezer stede bij velen in loffelijk aandenken en dankbare herinnering blijven.'*

Veelzijdig en begaafd

Pieter van Akerlaken heeft zijn stempel op de samenleving in de 19e eeuw gedrukt. Veelzijdig, begaafd, strijdlustig, een van de meest vooraanstaande politieke figuren van het land. In

Hoorn heeft men dit echter niet op waarde weten te schatten. Het is opvallend dat zijn naam tot voor kort alleen in herinnering werd gehouden door de bescheiden Hoornse straat die naar hem vernoemd is. In het Sint-Pietershof, daar waar hij 25 jaar regent was, is sinds enkele maanden boven de hoofdingang ter rechterzijde op een wapenschild ook nog zijn wapen te zien. Dat dan weer wel, maar al met al toch een schamel eerbetoon voor de bijzondere Horinees die hij was.

Van Van Akerlaken tot Stumpel

Toen Maria, de vrouw van Pieter, in 1870 overleed, werd jongste zoon Abraham eigenaar van het huis op het Grote Noord. Hier overleed hij ongehuwd op 52-jarige leeftijd in 1874. Zijn oudste broer Dirk, die de raadszetel van zijn vader had ingenomen, werd de nieuwe eigenaar, maar bleef wonen aan het Grote Oost 6. Vermoedelijk werd het pand toen betrokken door diens 27-jarige zoon Dirk Christiaan Johan, burgemeester van Beets en Oudendijk. Deze Dirk overleed twee jaar later in het buitenland. Wie na 1876 in het pand kwam wonen is niet bekend. Wel is achterhaald dat Dirk van Akerlaken sr. het pand in 1892 verkocht aan notaris H. W. J. Sannes. Na hem woonden er nog twee notarissen. De laatste, mr. C. P. Donker, verplaatste zijn kantoor annex woonhuis in 1913 naar Grote Oost 53 en verkocht het pand aan het Grote Noord aan de firma Stumpel die er een boekhandel begon. Veel van het karakteristieke uiterlijk en interieur is sindsdien aan het oog onttrokken of helemaal verdwenen.

Bronnen

- A. Merens, *De geschiedenis van een Westfriese regentenfamilie*, Den Haag, 1957
- J. Leenders, *Hij komt van Hoorn*, 2012
- L. Hoogeveen en A. van Zoonen, *Twee eeuwen stadsbestuurders van Hoorn*, 2002
- J. Regter, *400 jaar regenten in het Sint-Pietershof 1618-2018*, 2018
- Tj. Talsma, *artikel in 53e bundel van Historisch Genootschap van Oud West-Friesland*
- L. Kooijmans, *Onder regenten*, 1985
- Ach Lieve Tijd West-Friesland*, deel 19

Van Pottebacker tot Carbasius

De 16e eeuwse herkomst van het Hoornse geslacht Carbasius

Ben Leek

De aanleg van de toekomstige Carbasiusweg, de ontsluitingsweg naar de binnenstad die de Provincialeweg en het stadscentrum moet gaan verbinden via een tunnel onder het spoor, heeft de familie Carbasius de laatste jaren flink in de publiciteit gebracht. Veel lezers zullen de kop in het NHD van 12 oktober 2022 ‘Carbasius-tunnel in de finale’ wel begrepen hebben. Maar wie was die Carbasius? In april 2011 is bij raadsbesluit de naam Carbasiusweg vastgesteld, als eerbetoon aan een regentenfamilie die tussen de 15e en de 19e eeuw een aantal beroemde Horinezen heeft voortgebracht. De geplande tunnel heeft intussen in de volksmond ook alvast de naam ‘Carbasius-tunnel’ gekregen.

Anekdoten

Over de vroege geschiedenis van het geslacht Carbasius zijn al tenminste sinds 1650 veel anekdoten in omloop, die een eigen leven zijn gaan leiden. Een voorbeeld daarvan is de gedachte dat de familie zich na de stadsbrand van Medemblik (april 1555) in Hoorn zou hebben gevestigd. Van dit regentengeslacht, waarvan leden vanaf de 16e eeuw deel uitmaakten van het stadsbestuur van Hoorn, is de Hoornse tak allang uitgestorven. Het verwaarloosde familiegraf op het kerkhof aan het Keern is kortgeleden door vrijwilligers opgeknapt. Recent genealogisch onderzoek heeft nieuwe gegevens opgeleverd over de familie Carbasius in Hoorn. Het in de zeventiende eeuw door de maker van een geslachtsregister gebruikelijke ‘opleuken’ van een familiegeschiedenis om de herkomst van een geslacht meer luister bij te zetten, heeft ook in het geval van de familie Carbasius tot een onjuiste voorstelling van zaken geleid. Een recent verschenen artikel probeert daarover nu opheldering te brengen.

Als aanvulling op ‘Het Westfriesse geslacht Carbasius’ (eigen uitgave, Amsterdam 1986) en ‘Geleerdheid, geld en een fraaie familienaam. Carbasius aan het begin van de zeventiende eeuw’, in *Ons Voorgeslacht* (april 2020, pag. 154-161), is van dezelfde auteur, J.F. Wendte, opnieuw een artikel verschenen in het tijdschrift *Ons Voorgeslacht* (juli 2022, pag. 301-323), waarin hij een nieuwe afstammingsreeks van deze familie voorstelt. Het volledige verhaal met alle illustraties en noten wordt met instemming van de auteur geplaatst op de site van de Vereniging Oud Hoorn. Hieronder een gedeeltelijke bewerking met de belangrijkste conclusies uit het onderzoek.

Historisch overzicht

Het Hoornse regentengeslacht Carbasius begint met de broers Nicolaas Carbasius (circa 1582-1652) en Thomas Carbasius (1587-1624). Hun vader staat bekend als Jan Claesz. Zeijlmaecker. Met die naam staat hij althans vermeld in overzichten van schepenen van Hoorn (1584, 1586, 1588 en 1589).

Verder komen we hem in zijn korte leven ook tegen als Jan Claesz. Pottebacker (1578). Maar het vaakst als Jan Claesz. Seylmaker (1584, 1588, 1590 en 1591).

Het zal nog moeten blijken hoe zijn beroepsloopbaan er precies heeft uitgezien, maar hij levert in elk geval zeildoek ('carbasus' in het Latijn) en zeilen aan zeilmakers en schippers. Hij is de zoon van Claes Jansz. Pottebacker met, volgens eerder in druk verschenen genealogieën, een Jan Jansz. Pottebacker en ene Jan Pottebacker als voorouders. Dat laatste is nu onjuist gebleken. Een overschrijfcultuur van bijna 400 jaar hield anekdotes over onder andere de afstamming van de familie Carbasius, een ruzie met de familie Velius over de naam ('velum' betekent ook 'zeil' in het Latijn) en de herkomst van de familienaam kritiekloos in stand.

Pottenbakker aan de Nieuwendam

Claes Jansz. Pottebacker is gewoon in Hoorn geboren. Zijn ouderlijk huis aan de Nieuwendam met erf en potschuur is bijna honderd jaar in bezit is geweest van de Pottebackers. Het is in 1497 door zijn grootvader Pieter Claesz. gekocht. Dit huis had een uitgang tot aan de dijk (Nieuwendam). Gewoonlijk zijn het de bewoners aan de dijk die voor het onderhoud verantwoordelijk zijn, maar in dit geval blijkt daar in de oorspronkelijke koopakte geen melding van te zijn gemaakt. Deze onduidelijke situatie had eerder, in de periode 1520-1526, voor wrijving gezorgd, maar leidt in 1555 opnieuw tot een conflict tussen burgemeesters en de bewoners. Pottebacker geeft aan

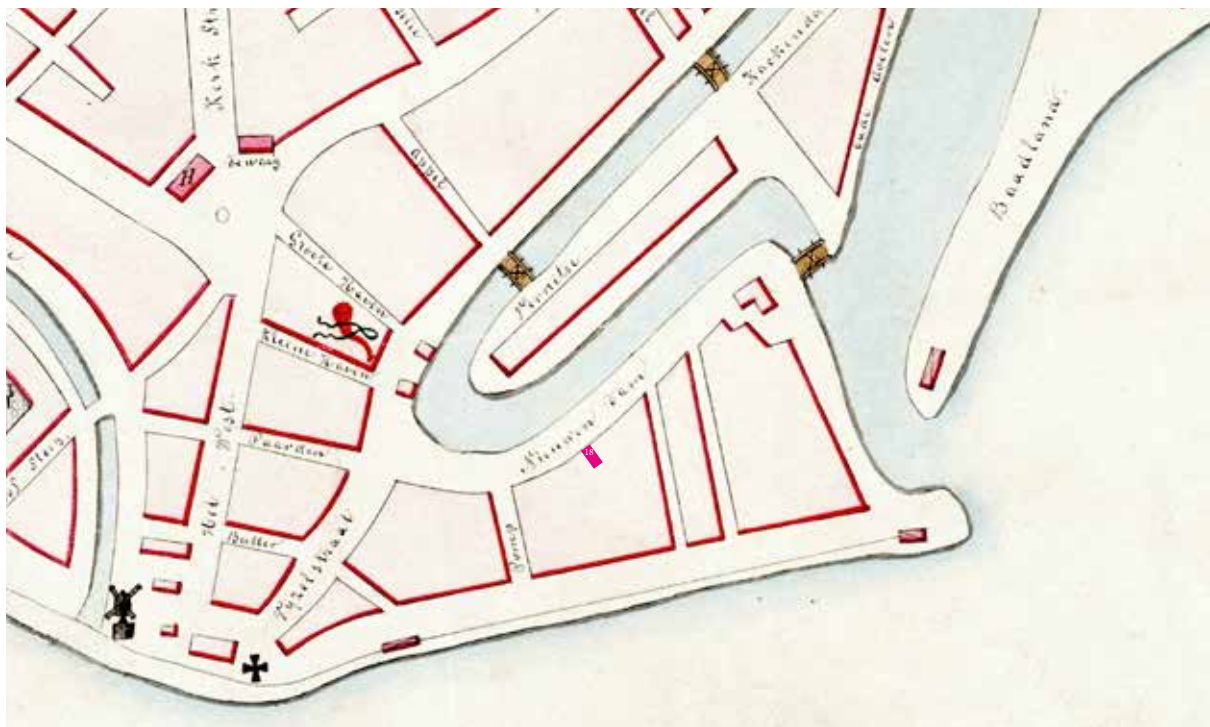

Nieuwendam 18

dat zijn 'bestevader' (grootvader) en daarna zijn vader en moeder, bij memorie van mensen, de dijk in kwestie 'costelic, vrelidic en continuelick' hebben onderhouden en bekostigd, zonder dat bekend te maken. Maar schepenen bepalen dat de dijk moet worden onderhouden ten laste van de stad Hoorn. Niet iedereen is het hiermee eens, dus komt de kwestie uiteindelijk voor het Hof van Holland. Pas in 1564 wordt vastgesteld dat de bewoners verantwoordelijk zijn voor het onderhoud van de dijk.

Stenen, dakpannen en gebruiksaardewerk

Met het bovenstaande wordt dus duidelijk aangegeven dat Claes Jansz. Pottebacker tot de derde generatie behoort die dit huis aan de Nieuwendam bewoont. Zijn vader is ook bekend

Havenkwartier in de 15e eeuw

In het midden de pakhuizen van Nieuwendam 19 en 20

geworden nl. Jan Pietersz. Pottebacker. En ook zijn 'bestevader' kon achterhaald worden: Pieter Holler Pottebacker, dezelfde als Pieter Claesz. uit de koopacte van 1497. Deze Pieter Holler maakte en leverde 'pannen'. Zoals uit het vervolg zal blijken, leverden de voorouders van het geslacht Carbasius gedurende de gehele zestiende eeuw van vader op zoon pottenbakkerswerk in Hoorn. Het gaat zowel om stenen en dakpannen als gebruiksaardewerk. In 1578 levert Claes Jansz. Pottebacker nog pannen en potten aan het klooster Bethlehem in de Bangert en aan het Sint Agnesconvent te Hoorn. Het familiezilver is ruim honderd jaar geleden terecht gekomen bij het Westfries Museum. Dankzij de inspanningen van de Westfriese Archeologische Dienst, die de bewoning aan de Nieuwendam in 2019 heeft onderzocht, kan daar nu ook van enkele pottenbakkersproducten van de familie kennis worden genomen.

Genealogie

Voor zover nu dus bekend is, woont ene **Claes Holler** (de rechtstreekse familielijn van de broers Nicolaas en Thomas Carbasius is vet gedrukt) als oudst bekende voorvader in 1491 te Hoorn. Hij is overleden vóór 1518. Hij is getrouwd met Stijn (Stijn Claes Holler), die overleden is vóór 26 februari 1523 (waarschijnlijk in Hoorn ca. 1522). Stijn woont in 1518 nog in een eigen huis aan de Nieuwendam. Een verklaring van Claes Jansz Pottebacker (haar achterkleinzoon) van 18 oktober 1555 vermeldt zelfs dat zijn voorouders al in 1447 aan de Nieuwendam woonden.

Een van de kinderen van Claes en Stijn is **Pieter Claesz Holler**, ook wel Pieter Holler Pottebacker genoemd. Hij woont sinds 1497 op de Nieuwendam te Hoorn, waar hij een potten- of pannenbakkerij bezit. Hij overleed omstreeks 1525 en trouwde met Lijsbet N.N. (Pieter Hollers wijf), die overleed

vóór 1533. Op 13 februari 1497 koopt Pieter Claesz. van burgemeesters van Hoorn een huis en erf op de 'Nyedam'. Uit dit huwelijk stamt **Jan Pietersz Pottebacker**, pottenbakker aan de Nieuwendam te Hoorn (1525-1540). Hij trouwt vóór 1528 met Lijsbet Pietersdr Pottebacker, ook wel Lijsbet pottebackster genoemd. Zij is overleden na 25 april 1578.

Hun zoon heet **Claes Jansz Pottebacker**. Hij is geboren vóór circa 1525, aangezien hij in 1549 al optreedt als voogd van zijn moeder. In de bronnen komen we hem tegen als pottenbakker aan de Nieuwendam, reder en eigenaar van enig land. Einde 1557 wordt voor het eerst vermeld dat hij getrouwd is met Ludu (Luduwe) Egbertsdr, reder en koopvrouw, overleden tussen 1599 en 1623. Zij was een dochter van Evrou Thijssesdr. en Egbert Jansz, een lakenslijter, die woonde in een huis aan de haven en grafelijk leenland bezat buiten de Koepoort, gelegen in Pelgrims grote weide. Uit bewaard gebleven aktes in Hoorn valt op te maken dat Claes Jansz en Luduwe twee zonen, Egbert en **Jan** en twee dochters, Geertruijt (Geert) en Griete Claesdr. hebben gekregen.

Verbintenis met de families Merens en Veen

Oudste zoon Egbert Claesz Pottebacker, geboren in Hoorn, is net als zijn vader pottenbakker aan de Nieuwendam en overleed voor 1623. Hij trouwt circa 1580 in Hoorn met Geert Cornelisdr (Merens). Dochter Gertruijt Claesdr trouwt met Gerrit Melisz., haar zus Griete Claesdr trouwt met Dirk Cornelisz Waerden. Jongste zoon **Jan Claesz Zeijlmaecker** (Seijlmaecker), geboren in Hoorn, was van beroep zeilmaker, maar ook schepen van Hoorn (1584-1586, 1588 en 1590) en voogd van het Huiszittende Armen-Weeshuis (1587 en 1589). Hij trouwt in Hoorn circa 1581 met Marij Cornelisdr Veen, dochter van Cornelis Dirksz Veen, alias Moij Pelser en Haes Claesdr (Haesje Moij Pelsers). Cornelis was mogelijk koopman in pel-

Een briefkaart van de bocht in de Nieuwendam rond 1900

Het fortuin van de familie Carbasius

De Hoornse tak van de familie Carbasius is inmiddels meer dan honderd jaar geleden uitgestorven. Toch profiteerde de Hoornse gemeenschap ver na het overlijden van de laatste Carbasius nog van een rijke nalatenschap. De restauratie van de Oosterkerk in 1976 is mede met geld van de familie tot stand gekomen. In de burgemeesterswoning Roode Steen 15 woonden rond de eeuwwisseling van de 19e eeuw de laatste twee familieleden Carbasius. Het ging om twee zussen. Henrica en haar ongetrouwde zus Maria. Henrica was weduwe van Willem de Vicq, die in 1862 Pieter van Akerlaken als burgemeester opgevolgd had. Willem overleed in 1892, maar Henrica bleef in het statige pand wonen. Omdat Willem en Henrica geen kinderen hadden liet Henrica bij haar dood in 1906, haar zus Maria was toen al overleden, haar fortuin aan de gemeente na. Het huis aan de Rode Steen moest worden verhuurd aan "welomschreven functionarissen" of worden bestemd tot museum of bibliotheek. De bibliotheek heeft er een tijdje gezeten, maar een museum destijds niet. Dat gaat straks veranderen, want de woning wordt bij de ingrijpende restauratie van het Westfries Museum bij de andere twee museale panden getrokken. Al het antieke porselein, zilveren en gouden voorwerpen en tekeningen schonk Henrica Carbasius alvast aan het Westfries Museum, in

totaal 336 objecten. Van een bedrag van 26.050 gulden, was de rente bestemd voor beloning van de kinderen van de openbare kleuterscholen voor trouw schoolbezoek. Vanaf 1945 werd het geld gebruikt voor het vieren van het sinterklaasfeest op Hoornse kleuterscholen.

zen (bont), schepen van Hoorn (1574, 1576 en 1578), kaaskoper (1584), burgemeester (1580) en lid van het vroedschap (1580). Haes was koopvrouw en reder. Jan Claesz overleed circa 1591/1592.

Na zes generaties de naam Carbasius

De verbindingen die de beide zonen Egbert en Jan via hun huwelijk weten te leggen met de families Merens en Veen, zullen hun eigen positie zeer ten goede gaan komen. Anderzijds laten dergelijke huwelijken zien dat hun eigen familie ook niet onbemiddeld was. De zonen van Jan Claesz, **Nicolaas** en **Thomas**, gaan zich vanaf het begin van de zeventiende eeuw met een gelatiniseerde achternaam **Carbasius** tooien. En bij hen is dus, in de zesde generatie Pottebackers, de familie Carbasius begonnen. Leden van de familie Carbasius zullen tot ver in de 19e eeuw belangrijke rollen vervullen in de samenleving binnen en buiten Hoorn.

Meer informatie is te vinden in de volgende publicaties

Kooijmans, L., *Onder regenten, de elite in een Hollandse stad Hoorn 1700-1780*, 1985, De Bataafse Leeuw/ Stichting Hollandse Historische Reeks nr. 4
Ottens, E., *De Familie Carbasius*, in *Oud Hoorn* jg. 35, 2013.1 (pg. 28-33)
Brozius, J en Ekkart, R, in *Jan Albertsz Rotius, meester-schilder van Hoorn*, 2016, Publicatie Stichting Bas Baltus (pg. 182-185)

Geraadpleegde literatuur

Wendte, J.F., *Geleerdheid, geld en een fraaie familienaam. Carbasius aan het begin van de zeventiende eeuw*, in *Ons Voorgeslacht* jg. 75, april 2020 (pg. 154-161)
Wendte, J.F., *De zestiende-eeuwse herkomst van het Hoornse geslacht Carbasius, honderd jaar pottenbakkers*, in *Ons Voorgeslacht*, jg. 77, nr. 753, juli 2022 (pg. 301-323),
Schrickx, C., *Het paradijs aan de Nieuwendam*, 2022, Archeologie in West-Friesland, folder nr. 27 (pg. 4)

Iepenga

Een gerenommeerd Hoorns bedrijf

Arnoud Lansdaal

Elektrotechnisch Installatie Bureau Iepenga zal nog altijd voor veel inwoners van Hoorn een begrip zijn. In de serie over Hoornse middenstanders die nu niet meer in het straatbeeld te vinden zijn, dit keer een bijdrage over de firma Iepenga, bijna honderd jaar elektronische geschiedenis.

De zaak aan het Grote Noord

Grondlegger

De grondlegger van Elektrotechnisch Installatie Bureau Iepenga was Jacob Iepenga, geboren 1880, die begin 1900 metaalbewerker was bij Scholtens' Metaalwarenfabriek. Het werk daar beviel hem niet en hij begon voor zichzelf als reparateur van potten en pannen. Daarnaast maakte hij melkbusen en allerlei soorten bakken voor kaasfabrieken, waaronder stremselbakken. Hij woonde met zijn gezin op de Veenenlaan, maar verhuisde naar het Kleine Oost. Daar liet hij een nieuwe woning bouwen, Kleine Oost 22, met winkel en werkplaats, tegenwoordig huist hier het Vrouwenhuis. Jacob maakte ook siervoorwerpen, zoals die jaren later in de letterbak werden geplaatst. Zijn vrouw verkocht deze voorwerpen in Amsterdam, kocht in de hoofdstad fietsen en wasmachines die vervolgens weer in de winkel aan het Kleine Oost verkocht werden.

Post Poddie

Na het overlijden van Jacob in 1933 nam enig zoon Johannes Albertus, kortweg Jo, de zaak over en startte een eigen bedrijf. Hij had de ambachtsschool gedaan en een licentie van Philips verworven om radiotoestellen te maken. Deze toestellen werden onder de naam 'Succes' op de markt gebracht. Jo voerde daarnaast elektrotechnische klussen uit, zoals de installatie van de ULO op de hoek van de Draafsingel en Messchaertstraat. In de Tweede Wereldoorlog belandde hij met zijn vrouw Marie in het verzet en maakte deel uit van Post Poddie, de geheime telefoonpost. Iepenga werkte gedurende de oorlog voor de PEN, het Provinciaal Elektriciteitsbedrijf Noord-Holland. Veel werk werd door de Duitsers verordonneerd. Koperdraad moest van de bovengrondse leidingen van het elektriciteitsnet af en vervangen worden door zinkdraden. Dat

Jo Iepenga

gebeurde in heel Noord-Holland en het gaf Iepenga gelijk de gelegenheid tot ondergrondse activiteiten zoals de distributie van wapens. In het hierop aansluitende artikel over een aan onze vereniging geschonken herinneringstegel, komt de Tweede Wereldoorlog in dit verband ook nog even voorbij.

Verregaande ontwikkelingen

Na de oorlog moest hij met vrijwel niets zijn zaak weer opbouwen. Van het geallieerde leger kreeg hij echter een paar wagens toegewezen, o.a. twee Chevrolets en een bakwagen, waardoor hij aan de slag kon. Veel werk voor de PEN, maar ook voor bedrijven en particulieren. De winkel werd in 1946 verplaatst naar Gedempte Turfhaven 19-21, voor de opslag van kabels werd Onder de Boompjes 21 gebruikt, het huidige theater Het Pakhuis. In de jaren '50 deed de televisie zijn intrede, Iepenga verzorgde demonstraties bij particulieren thuis en in het Gezellenhuis op de hoek Kerkplein en Kerkstraat. Hij monteerde talloze antennes, soms onder moeilijke omstandigheden en op daken die er eigenlijk niet op berekend waren. Scheerapparaten kwamen in zwang. De eerste modellen, 'Staalbaard' en 'Ivoor', werden allemaal in de winkel gedemonstreerd. De winkel kwam in '57 terecht op het Grote Noord, nummer 69. Daar werden radio's, televisies, wasmachines, huishoudelijke artikelen en verlichtingsarmaturen verkocht. In datzelfde jaar verhuisde het installatiebedrijf naar het Pelmolenpad in de voormalige maalderij van Nieuwpoort. Daar was vooralsnog voldoende ruimte voor de installatieafdeling en de opslag van kabels. Later zou alles weer verhuisd worden naar het Kleine Oost, waar de half ingestorte schuur inmiddels vervangen was door een nieuw exemplaar.

Voorlichting

Iepenga deed veel aan promotie. Met name in hotel De Doelen verzorgde hijzelf, alsmede zijn personeel en deskundigen van Philips, voorlichting over de mogelijkheden van moderne apparaten zoals stofzuigers, mixers, oventjes, keukenmachines (die van Rotel was favoriet) en wasmachines. Verenigingen van huisvrouwen werden hiervoor uitgenodigd en vanuit heel West-Friesland kwamen zij, vervoerd met autobussen. Ook op de West-Friese Flora gaf Iepenga demonstraties, alsmede voorlichtingsavonden in de regio. Het leverde veel werk op, alles werd tenslotte ook bij de mensen thuis geïnstalleerd. In die tijd kwam Jo's enig zoon Jacob Johan, kortweg Jaap, in de zaak. Jaap zette na het overlijden van zijn vader in 1981 de zaak voort.

Kabels leggen

Het bovengrondse elektriciteitsnetwerk werd gemoderniseerd, niet alleen in heel West-Friesland, maar ook in Noord-Holland. De straatverlichting werd vervangen, er kwamen armaturen met TL-buizen. Maar er was nog veel meer te doen. Automatiseren van asfaltmolens van Ooms, bedienen van zuivelfabrieken in de regio, leggen van kabels, tot in Brabant toe. De woningbouw in Hoorn en de rest van de regio groeide explosief en dat betekende kabels 'inspuiten', verdeelkasten maken, huisaansluitingen en openbare verlichting realiseren. Er werd onderhoud gepleegd voor Rijkswaterstaat, o.a. aan de sluisen van de Afsluitdijk en bij Enkhuizen, Den Oever en het Kornwerderzand. Philips Telecommunicatie aan de Holenweg, later op Hoorn80, werd klant en voor de KPN werd veel onderhoud gepleegd. Lichtmasten op sportvelden werden aangelegd – kortom, er was volop werk voor de bijna twintig werknemers van Iepenga Hoorn bv.

Jaap Iepenga, met stropdas, op een beurs

Concurrentie te groot

In '77 verhuisde het bedrijf opnieuw. Door het vele werk en de wens om de bevoorrading soepeler te laten verlopen - de beperkte toegankelijkheid van het Kleine Oost speelde parten - werd een pand op Hoorn80 betrokken. Met de winkel werd in '83 gestopt, de concurrentie was te groot. De installatietak kwam tien jaar later in zwaar weer terecht. Er werd een medevenoot gezocht en gevonden, maar de samenwerking met dat bedrijf, Hellingman in Warder, verliep niet zoals gewenst. Daarop kocht Jaap de vennoot uit en ging hij op zoek naar een geschikte koper of een andere vennoot, maar slaagde daar niet in. Op 1 juli 2005 werd het installatiebedrijf bij gebrek aan opvolging opgeheven. Er kwam noodgedwongen een einde aan een 82 jaar oud gerenommeerd Hoorns bedrijf.

Met dank aan Leni Iepenga – Bravenboer

Een bijzondere tegel

de Hoornse kabelwacht

Egbert Ottens

Na de presentatie van 'Niet echt fout, wel omstreden', begin november jl., schonk de heer F. van Dijk een bijzondere tegel aan de Vereniging Oud Hoorn. Wie waren die kabelwachters en waarom liepen ze er?

Sabotageacties

In december 1941 en de eerste maanden van 1942 werden telefoonkabels van de Duitse Wehrmacht langs het treinbaanvak Hoorn-Medemblik doorgeknipt. De Duitse Generalkommissar für das Sicherheitswesen Hanns Albin Rauter dwong daarop de burgemeesters van de negen langs het baanvak gelegen gemeenten - Hoorn - Zwaag - Wognum - Benningbroek - Oostwoud - Opperdoes - Medemblik - tot het afkondigen van een algemene strafmaatregel. Per direct moesten zij er voor zorgen dat de spoorlijn veertien dagen achtereenvolgend, dag en nacht, werd bewaakt. Om ernstiger sancties van de bezetter te voorkomen riepen de burgemeesters gezamenlijk de bevolking via affiches op de sabotageacties te staken. Hoorn koos ervoor om alle mannen van 18 tot en met 45 jaar in te zetten, uitgezonderd NSB'ers. De gemeente dacht daarvoor 1680 mannen nodig te hebben. Maar voor vervanging van zieken of anderszins afwezigen werd de lijst aangevuld met nog enkele honderden namen.

Gemeentes in ons land, die met soortgelijke maatregelen te maken kregen, losten dat op verschillende wijzen op. Met minder mensen of vooral met NSB'ers.

Burgemeester Zondervan

Na de oorlog leek die lijst te zijn vergeten totdat de Politieke Opsporingsdienst in de zomer van 1945 tijdens een onder-

zoek naar NSB-burgemeester Zondervan en zijn particulier secretaris Kreijger, er onverwacht op stuitte. De POD, die deel uitmaakte van het Nederlandse Militaire Gezag, moest 'foute elementen' in de Nederlandse samenleving gedurende de bezetting opsporen en onderzoeken. Wat moest Zondervan er mee, en wat Kreijger? De laatste waste zijn handen in onschuld. Hij had de lijst die in opdracht van burgemeester Leemhorst was opgesteld, slechts bijgehouden. Ook Leemhorst moest zich daarvoor verantwoorden. Hij kon niet weten, voerde hij aan, dat die lijst door de Duitsers voor de Arbeitseinsatz gebruikt had kunnen worden.

De watertoren aan het Keern

Wachtloper Van Dijk

De geschonken bijzondere tegel bevond zich in de spullen van de vader van de gever. Vader Van Dijk was één van de wachtlopers geweest. Op de afbeelding zien we achter de beide wachtlopers de eind jaren zestig van de vorige eeuw helaas gesloopte markante watertoren op de kruising Geldelozeweg-Keern. De toren stond volgens het toenmalige stadsbestuur komende ontwikkelingen in de weg. Boven op de toren zien we de Duitse radarwaarnemingspost Ameise. Twee jaar voor de oorlog had de Hoornse vrijwillige Luchtbeschermingsdienst er al een uitkijkpost gevestigd. In de beeldbank van Oud Hoorn bevindt zich een foto van omstreeks 1942-1943 van de watertoren met de Duitse waarnemingspost. Volgens informatie is de foto door een zekere Rüpert gemaakt, een in Hoorn gelegerde Duitse militair.

NB:

1 *Mogelijk zijn er meer soortgelijke herdenkingstegels vervaardigd. In de door de BS in mei 1945 in beslag genomen inventaris van de Volksche Boekhandel (NSB) te*

Heemstede, bevond zich ook een dergelijk tegeltje met dezelfde tekst maar van wat later datum, december 1942, met als achtergrond de Amsterdamse Poort in Haarlem (bron weblog Librariana).

2 *De hiervoor genoemde publicaties zijn bij Oud Hoorn te koop.*

Bronnen

Egbert Ottens, *Hier is alles gewoon, dat spreekt...*, november 2019.

Egbert Ottens, *Niet echt fout, wel omstreden*, november 2022.

Egbert Ottens, *Het worstelen van burgemeester Leemhorst*, website Oud Hoorn/Publicatiestichting Bas Baltus, inleidingen bij de presentatie van *Niet echt fout, wel omstreden*, november 2022.

Egbert Ottens, *Burgemeester Hendrik Carel Leemhorst*, Hoorns Biografisch Woordenboek, december 2022.

Drie generaties Veld

schoenmakers op de Ramen

Frans van Iersel

Dertig jaar geleden schreef Herman Lansdaal een uitgebreid artikel over drie generaties schoenmakers aan de Muntstraat. André Zwart, de laatste telg uit dit geslacht, was in de leer geweest bij Cees Veld aan de Ramen. Het is de hoogste tijd om nu aandacht te besteden aan drie generaties Veld die tussen 1936 en 2002 tienduizenden Hoornse schoenen hebben hersteld.

De bouwgeschiedenis van Ramen 21 en 23

Op de hoek van de Ramen met de Duinsteeg staat een prachtig monument, beter bekend als de schoenmakerij van Veld. Is dat altijd zo geweest en wie waren die schoenmakers? Aan de hand van enkele foto's wordt eerst de bouwgeschiedenis van de vorige eeuw verteld.

Een schilderachtig tafereel uit **1904** van Ramen 21 en 23 (boven). Het gevelbeeld maakt een gave indruk en de panden vormen een mooi symmetrisch geheel. Links een kruidenierswinkel en rechts naar de stopflessen voor het raam te oordelen een snoepwinkelje. De gevelsteen 'In die Rohaen 1628' geeft aan dat de panden gebouwd zijn in de 17e eeuw.

Het hoekpand wordt tussen 1918 en 1921 fantasievol geres-taureerd. Er komt een nieuw ontworpen 17e-eeuwse onder-pui met een deur op de hoek. De pui wordt een stukje doorgezet in de zijgevel. Op deze foto uit **1926** is te zien dat de boven-ramen van de pui voorzien zijn

van glas in lood. Deze aanpak berust echter geheel op fantasie. Toch is er ook waardering, de Vereniging Oud Hoorn schenkt in 1921 zelfs een kruiskozijn, dat op de plek van het bestaande kozijn op de eerste verdieping van de voorgevel wordt aangebracht.

Een paar jaar na de restauratie van nummer 23 wordt het buurpand in **1927** grotendeels vervangen door een bouwspel naar een niet passend ontwerp van architect Cramer.

In **1937** koopt schoenmaker Peereboom van het Breed het hoekpand. Hij verbouwt het pand zodat er ook gewoon kan worden en plaatst tevens twee dakkapellen. Peereboom verhuurt het pand aan zijn voormalige werknemer Cees Veld. De begane grond meet inclusief schoenmakerij slechts 31m², keuken en toilet zitten in de aanbouw (14m²).

Ramen 23 wordt in 1965 aangewezen als Rijksmonument

In **1966** vindt er een grote modernisering van de schoenmakerij plaats en worden Ramen 21 en 23 met elkaar verbonden. Bij de heropening treffen we Cees Veld in zijn zondagse pak, geflankeerd door zoon Wim en kleinzoon Henry.

Nummer 23 moet in **1970** vanwege bouwvalligheid worden gestut. Aannemer Tonneman restaureert de gevel en het dak, de topgevel wordt vernieuwd.

Schoenmakers Veld

Het verhaal van de schoenmakerij begint bij Cees Veld, geboren in 1893 in Den Bosch als oudste zoon van een schoenmaker. Cees leert het vak bij zijn vader en begint na zijn huwelijk met Sophia Kleijne een eigen schoenmakerij annex schoenwinkel. Dat wordt geen succes, hij gaat na een paar jaar failliet. Het gezin kent veel tegenslag. Hun eerste kind overlijdt bij de geboorte, daarna worden dochter Lena (1919) en zoon Paul (1920) geboren, in 1922 overlijdt er nog een kind bij de geboorte.

1921, Cees en zijn eerste vrouw Sophia samen met Lena en baby Paul

Naar Hoorn

Op aanraden van een zwager van zijn vrouw vindt Cees in 1923 in Hoorn een baan als schoenmakersknecht bij Peereboom aan het Breed. Het gezin gaat dan op de Drieboomlaan wonen. Sophia raakt weer zwanger, moeder en kind overlijden beiden tijdens de bevalling. Cees gaat al snel op zoek naar een nieuwe echtgenote en roept daarbij de hulp in van de pastoor van het Grote Noord. Deze brengt hem in contact met Aletta Valkenburg. Nog geen jaar na het overlijden van Sophia trouwen Cees en Aletta, zij krijgen drie kinderen Bep (1926), Wim (1929) en enkele jaren later Cisca

(1932). Volgens overlevering heeft Aletta moeite met haar rol als stiefmoeder, de twee kinderen uit het eerste huwelijk hebben vaak het gevoel over het hoofd te worden gezien.

Ramen 23

In juni 1936 neemt Cees Veld een schoenmakerij op Ramen 23 over en verhuist met zijn gezin naar dat pand. In de daarop volgende jaren wordt de klandizie uitgebouwd en worden er ook leerlingen opgeleid. Het leer en rubber voor de schoenmakerij wordt betrokken bij Kaldenbach (Breed) en Bervoets (Baanstraat). Cees is secretaris van de regionale schoenmakersvereniging maar is ook maatschappelijk actief, o.a. in de R.K. EHBO vereniging Sint Jan en bij het Wit-Gele Kruis.

1934, Cees met zijn tweede vrouw Aletta samen met Wim, Bep en Cisca

van een eigen zaak. Toen Cees Veld in 1936 de schoenmakerij van Bootsma overnam, kocht Peereboom het pand en verhuurde het aan Cees.

Paul Veld

Paul, de oudste zoon, leek aanvankelijk in de voetsporen van vader Cees te treden. Wanneer in 1933 zijn leerplicht er na een eerste klas Mulo op zit, gaat hij bij zijn vader in de leer. Als tiener krijgt Paul verkering met de dochter van schoenmaker Tros uit Grootebroek. De oorlog verstoort de liefde, hij wordt door de Arbeitseinsatz tewerkgesteld bij een schoenmakerij

in Braunschweig. In mei 1945 komt Paul terug bij zijn verloofde, tegelijk biedt zijn schoonvader hem een baan aan in zijn schoenmakerij.

Per advertentie maakt Corn. Veld (Cees) in 1936 de lezers attent op de overname van de schoenmakerij

Tweede helft jaren 50, Aletta en Cees in de schoenmakerij

Schoenmakersgilde

De manier waarop schoenmakers zich in de vorige eeuw organiseren lijkt op die van de schoenmakersgilden uit de Gouden Eeuw. Het ambacht wordt door leerlingen eerst bij een leermeester geleerd, daarna wordt de vakbekwaamheid afgerond bij een erkende opleiding. Schoenmakers helpen elkaar bij nood en ziekte, maar ook komt het voor dat leerlingen door hun leermeester worden geholpen bij het opzetten

19 schoenmakers in 1945

In 1945 waren er 19 schoenmakers met een eigen zaak werkzaam in Hoorn. Bata (Lol Postma), Nieuwsteeg. Bakker, Achterstraat. De Boer, Drieboomlaan. Van Daat, Achter op 't Zand. Joop Entius, Grote Oost. Feller, Nieuwe Noord. De Greeuw, Begijnsteeg. Kenter, Vismarkt. Koning, Duinsteeg. Meijerink, Grote Oost. Jaap Mels, Achterom. Peereboom, Breed. Spranger, Kleine Noord. Van Straaten, Nieuwe Noord. Cees Veld, Ramen. Verburg, Vismarkt. Zaal, Melknapsteeg. Zwarekant, Pompsteeg. De Zwart, Muntstraat.

Wim Veld

Net als zijn oudere halfbroer Paul gaat Wim in 1942 al jong bij zijn vader werken. In de krant van 19 augustus 1948 lezen we dat Wim in Amsterdam geslaagd is voor het diploma schoenhersteller. Later gaat hij zich verder scholen o.a. tot orthopedisch schoenmaker. Wim trouwt in 1954 met Reiny Tros, zij gaan op Ramen 18 wonen, een pand van Hoogland, daar krijgen ze vijf kinderen. In 1963 koopt Wim het pand van Peereboom, neemt de zaak van zijn vader over en verhuist naar Ramen 23. Opa en oma gaan naar het Nieuwe Noord. Zoon Henry herinnert zich dat de woning op nummer 23 erg krap was. "Achter de schoenmakerij was een kleine woonkamer annex keuken. Boven een kleine slaapkamer voor vader en moeder en een slaapkamer voor de

1964, Cees en Aletta 40 jaar getrouwd, in de schoenmakerij met Paul, Tine, Reiny en Wim

meisjes, zij sliepen met z'n drieën in een Engels ledikant, meer ruimte was er niet. Ik sliep met mijn broer op de overloop in een stapelbed." De woonsituatie verbetert aanzienlijk als vader Wim in 1965 nummer 21 koopt en een jaar later binnendoor verbindt met nummer 23. Tegelijk wordt de woonkamer van 23 bij de schoenmakerij gevoegd om ruimte te geven aan de orthopedische praktijk. Vanwege deze verbouwing vindt de schoenmakerij tijdelijk onderdak in het pakhuis van foto Coenstad op nummer 27. Opa Cees overlijdt in 1967, zijn vrouw Aletta sterft negen jaar later in bejaardenhuis Sint Jozef aan het Achterom. In datzelfde gebouw was zij opgegroeid, toen het nog een Rooms Katholiek Wees- en Armenhuis was.

Adri van Dulmen

Wim Veld overlijdt in 1976 op jonge leeftijd (47), er staat geen opvolger klaar. Zoon Henry is niet opgeleid tot schoenmaker en heeft ook niet de ambitie maar komt terug uit militaire dienst om de zaak draaiende te houden. Hij doet de eenvoudige reparaties, het echte schoenmakerswerk brengt hij naar oom Paul in Grootebroek. Een definitieve oplossing wordt in de familie gevonden in Adri van Dulmen (1947), hij is de zoon van de halfzus van Wim. Als dertienjarige was Adri bij opa Cees in de leer gegaan. In zijn leertijd volgt hij met succes de tweejarige avondopleiding voor schoenmaker in Amsterdam. Adri werkt eerst nog een tijdje bij Wim maar gaat vervolgens aan de slag in Haarlem en de regio Den Haag voor een keten die hakkenbars exploiteert.

Adri neemt de schoenmakerij over maar beschikt niet over alle papieren, zus Lenie schiet hem te hulp met haar mid-

denstandsdiploma. Harold, een van de zonen van Adri, bewaart goede herinneringen aan de schoenmakerij. "Ik weet nog goed dat als ik vroeg uit school kwam mijn vader ging helpen, alleen mocht ik de schoenmakerij niet overnemen van hem omdat er geen brood meer in te verdienen was." De kwaliteiten van Adri als schoenmaker worden tot op de dag van vandaag in Hoorn geroemd, hij is echter ook op een ander vlak

1966, Wim Veld en een jonge Adri van Dulmen

zeer getalenteerd. Met zijn toenmalige partner schittert hij op danswedstijden en bezorgt dansschool Peter Verbiest menige ereprijs. Zijn danspartner wordt zijn echtgenote, zij krijgen drie kinderen. Het huwelijk houdt echter geen stand.

Dat kan mijn opoe ook

In de tijd van Adri komen op grote schaal nieuwe schoenen met een kunststof onderwerk op de markt. Deze schoenen worden maar weinig ter reparatie aangeboden. Bij zijn afscheid in 2002 vertelt Adri dat zijn werk minder leuk is geworden. "De helft van de dagtaak bestaat uit het vastlijmen van losse zolen. Dat kan mijn opoe van tachtig ook als ik het een keer voor doe."

Adri bij zijn afscheid in 2002

Matig geschoren maar met een prima aftershave

Annette Snaas schrijft bij het afscheid van Adri een groot artikel. Onderstaand is daaruit afkomstig.

Buiten straalt het karakteristieke hoekpandje in Hoorn alle rust uit. Binnen verbaas je je over het oorverdovende geraas. Het komt van de machine die schuurt, afwerkt en poetst. "Wat kan ik voor u doen" is liplezend op te maken uit de mond van de kleine, magere man, met een door het leven getekend gezicht. Matig geschoren, maar wel met een prima aftershave. De klant schreeuwt zijn wensen door het sigarettenrookgordijn. De schoenmaker noteert de naam van de klant op de zool. Op de schrijvende vingers kleven sliertjes groene lijm. De schoenen krijgen een plek op een van de rekken die aan weerszijden in het kleine pijpenlaatje staan. Tot voor korte lagen ze tot de nok volgestapeld met schoeisel en tassen in soorten en maten.

Je moet genieten van mooie momenten

Interview met Betty van Dijk-Broer

Arnoud Lansdaal

Er zijn heel wat reacties gekomen op de interviews die ik gehouden heb met Ali de Boer en Riet Damen, die beiden veel over hun lange leven in Hoorn konden vertellen. Waarderende woorden, soms ook wat vragen, opmerkingen en zelfs kleine aanvullingen op het levensverhaal van beide dames. Het was wel bijzonder dat Riet nog geen drie weken na het verschijnen van het artikel overleed, maar het is een gegeven dat mensen op hoge leeftijd nu eenmaal kwetsbaar zijn. Direct na het eerste verhaal kreeg ik een suggestie met wie ik ook prima in gesprek kon gaan 'omdat ze wel iets te vertellen had'.

Mevrouw Van Dijk werd genoemd, 102 jaar oud en woonachtig in een aanleunwoning in Westerhaven. Hoewel zij niet geheel voldeed aan de voorwaarde dat de geïnterviewde van jongs af aan in Hoorn gewoond moet hebben, wil ik haar verhaal hier toch doorgeven. Het is het verhaal van een levenslustige en positief ingestelde vrouw, dat aan het eind nog een bijzondere wending krijgt.

Negen zussen, Betty tweede van links

Crisisjaren

Betty (Elisabeth) van Dijk werd als Betty Broer in 1920 geboren in Nibbixwoud. Haar vader, Simon Broer, had een tuinbouwbedrijf en bewerkte land in Nibbixwoud. Moeder Geertje Vlam had haar handen vol aan het grote gezin, Betty was de tweede van in totaal negen dochters. De oudsten thuis moesten volop meehelpen en Betty bekwaamde zich vooral in naaiwerk. Haar moeder was handig met haar trapnaaimachine en Betty bleek die kwaliteit ook te hebben. Het waren crisisjaren en "ze waren verschrikkelijk moeilijk. Mijn ouders moesten alle eindjes aan elkaar knopen om het gezin in leven te houden. We woonden in een klein huisje aan 't Woud en sliepen met drie kinderen in één bed. Gelukkig had mijn moeder een zus in Hoorn wonen, die had het wat beter dan wij thuis en van haar kregen we nog wel eens wat, vlees bijvoorbeeld. Het werd wat makkelijker toen mijn vader land toegevoegd kreeg in de Wieringermeer, tien bunder in totaal. Mijn vader was een van de eerste pioniers daar."

Op de fiets naar koor

"Mijn oudste zus, Gerie, en ik hielden enorm van zingen. We werden lid van het kerkkoor van de Gereformeerde Kerk in

*“Wat het geheim
van oud worden is
weet ik niet.
Je moet gewoon
blijven doorademen.”*

Hoorn, zij zong sopraan, ik alt. Mijn vader was ouderling in die kerk. We gingen iedere donderdagavond op de fiets naar koor, ook toen we nog heel jong waren. Eigenlijk was ik te jong, want ik was pas 14 en je moest 16 zijn. Gerie was wel 16 en omdat we allebei goed konden zingen, waren we samen toch welkom. Ik ben trouwens tot twee keer toe op de Hoornseweg in Wognum bij harde wind in de sloot gewaaid, omdat ik toen nog heel klein en licht was. Gelukkig was het op de weg terug naar huis. Met het koor hebben we in heel Noord-Holland opgetreden, vaak in Evangelisatiediensten. We repeteerden trouwens niet in de kerk zelf. De kerk stond in de Achterstraat,

Betty vlak voor de Tweede Wereldoorlog

Betty, 19 oktober 2022

waar nu de Mariakapel is, maar het repetitielokaal was in zaal Rehoboth aan de Turfhaven, de koster woonde ernaast. In de wintertijd was dat best nog wel een gedoe. De sneeuw lag soms te hoog om te kunnen fietsen en dan gingen we lopend. Onze dirigent, ik weet echt niet meer hoe hij heette, fietste of liep altijd wel een stukje met ons mee, hij woonde op het Grote Noord. We hebben ook wel eens bij hem thuis gerepeteerd.”

Wonen en werken in de Wieringermeer

“Op een gegeven moment zijn we in de Wieringermeer gaan wonen, bij het land van mijn vader. Ik ging vanuit Wognum al een paar keer per week naar die nieuwe polder toe, want ik verzorgde al heel jong naailessen op de Gemeenteschool van Wieringerwerf. Ik had namelijk een diploma als coupeuse behaald en alle inkomsten waren thuis welkom en ook hard nodig. In de middag gaf ik les aan meisjes, 's avonds aan getrouwde vrouwen. En altijd met de fiets heen en weer, zo'n twintig kilometer. Dat scheelde mij heel wat reistijd toen we in de Wieringermeer gingen wonen. Ik heb in de oorlogsjaren nog illegale activiteiten ondersteund. We hadden onderduikers bij ons thuis, die woonden letterlijk in ons land en om hen

in leven te houden moesten we hier en daar wel wat regelen. Dat was best spannend, maar het is altijd goed gegaan. In het laatste jaar van de oorlog kregen we bericht dat alles onder water gezet zou worden door de Duitsers. Moeder vluchtte toen met paard en wagen en nam daarop de kleintjes mee naar Wognum, de oudere kinderen gingen op de fiets erachteraan. Vader bleef nog even omdat hij bang was voor plunderingen, maar ook hij moest uiteindelijk gaan, hij ging lopend. Waar die onderduikers toen heen gingen weet ik niet meer. De eerste nachten kon ons gezin bij kennissen in Wognum terecht, daarna gingen we bij andere kennissen wonen. Zij hadden een fruitkwekerij met een grote boerderij en ons hele gezin kon daar wel bij, we hebben er zelfs een paar jaar gewoond. Vanuit Wognum gingen mijn zus en ik gelijk weer zingen bij het kerkkoor in Hoorn. Moesten we weer op de fiets naar de stad. Bij de watertoren aan het Keern stonden altijd Duitse soldaten op wacht. Op een gegeven moment kenden ze ons wel en mochten we na een korte controle gewoon doorfietsen. Hoe we dat deden in de Spertijd weet ik niet meer, volgens mij gingen we gewoon toch, want zingen was onze lust en leven.”

Verkeringstijd en huwelijk

Na de oorlog werd de Wieringermeer weer drooggelegd, maar het was triest om te zien dat er van ons huis niet meer over was dan de WC-pot. “Bijna alles was weg, alleen die pot stond er nog. Dat was wel heel gek. Er had ook vier meter water

gestaan en dat was zeker teveel voor het huis. Uiteindelijk is alles weer opgebouwd en zijn we er weer gaan wonen. Mijn vader nam toen gelijk een knecht in dienst, die kwam bij ons in huis wonen. Dat was wat, een vreemde man in huis. Nou ja, zo vreemd was hij al snel niet meer, hij is uiteindelijk met een van mijn zussen getrouwd. In die tijd zong ik, natuurlijk weer samen met mijn oudste zus Gerie, bij het Wognums zangkoor. Een van de leden was Evert Nannings, aannemer uit Hoorn. Hij zong tenor. Bij hem kwam ik vaak in huis, we werden goede vrienden. Een van zijn knechten, Jan van Dijk, een voeger, kwam daar ook regelmatig en we leerden elkaar kennen. Ik vond Jan een aantrekkelijke man, hij reed motor, dat mocht ik wel. Hij was wel een stuk ouder dan ik, zestien jaar, maar dat vond ik niet erg en hij blijkbaar ook niet. We kregen verkering en zijn in '54 getrouwd. Vanaf dat moment kwam ik definitief in Hoorn terecht.”

Wabenstraat

“We moesten erg zoeken naar een huis, maar uiteindelijk vonden we met hulp van de gemeente een bovenwoning aan de Muntstraat. Er werden bedden, tapijten en zo verkocht. Wij gingen met een trap naar boven, dat kon natuurlijk niet anders, maar het gaf evengoed vaak problemen. ‘Die trap is van ons’, riep die winkelier dan. Nou ja, na een paar jaar konden we een nieuwe woning betrekken aan de Wabenstraat, dat zal zo in 1956 zijn geweest. Dat weet ik nog, want mijn eerste zoon is aan de Muntstraat geboren en de tweede aan de

Zingen in het Westfries Museum met een zangkoor uit Wognum

Wabenstraat. Daar heb ik zestig jaar gewoond, totdat ik hier in Westerhaven kwam, dat is nu zes jaar geleden. In de Wabenstraat was altijd veel te zien en te beleven. Ik heb de hele wijk zien groeien, bijvoorbeeld de eerste flat van Hoorn aan de Liornestraat, de technische school met de zaagtand-lokalen, de hele wijk achter ons huis. En niet te vergeten het Streekziekenhuis. We hadden een volkstuintje aan de Holenweg, dat was toen nog te bereiken via de Tweeboomlaan. Die laan liep veel langer door dan nu. Mijn twee zonen, Dirk-Jan en Henri, speelden op het plein voor de Liorneflat. Er was in de zomer een pierenbadje en je kon er sporten. Ik weet nog dat daar een paar jaar achter elkaar kartwedstrijden werden gehouden. Alles werd dan afgezet, mijn jongens vonden het prachtig. Boodschappen haalde ik altijd in de stad, bij Simon de Wit, Albert Heijn en lekker vlees bij slager Groot.”

78-toeren plaat

“Of ik ben blijven zingen? Ja, natuurlijk, op meerdere koren zelfs, in Hoorn en Wognum. Gerie en ik hebben daarnaast op verzoek vaak samen opgetreden, bijvoorbeeld bij rouw en trouw. Maar ook wel bij feestavonden, dat was leuk om te doen. Ook heb ik wel solo's gezongen, daar is zelfs ooit een grammofoonplaat van gemaakt. Ik werd toen begeleid door een pianist. Zingen zit er nu niet meer in, mijn zangstem doet het niet meer, jammer is dat.” Waar de 78-toerenplaat gebleven is weet Betty niet direct, maar als tijdens het interview haar zoon Henri binnenkomt, blijkt hij in het bezit te zijn van de plaat. Later laat hij mij weten dat de plaat werd uitgebracht door Supertoon van studio Wassenaar, telefoon 4538. Het jaartal staat helaas niet op de plaat, maar een ding is duidelijk, het waren andere tijden.

Positieve instelling

Betty kijkt terug op haar leven. “Je wordt niet zomaar oud, je hebt altijd te maken met mooi en lelijk. Daar moet je je bewust van zijn, het leven gaat niet altijd zoals je wilt. Ik ben nu al meer dan dertig jaar alleen, Jan is in '88 overleden. Hem mis ik natuurlijk wel, maar ik heb regelmatig bezoek. Er komt veel familie langs. Ik heb twee fijne zoons, twee mooie kleindochters, dat is een tweeling. Ik heb inmiddels ook vijf achterkleinkinderen. Als het kan neemt een van mijn nakomelingen mij mee in de rolstoel om lekker buiten te zijn. Door de stad gaan, dat vind ik erg leuk, ik geniet daar enorm van. Een van de mooie dingen in het leven nu. Mijn ogen zijn niet zo goed meer en mijn oren zijn ook niet zo best, maar daar moet je mee leven. Positief blijven is belangrijk, dan word je oud. Ik dank God elke dag dat ik mag leven. Het leven is niet alleen maar leuk, je moet daarom genieten van de mooie momenten, daar put ik levenskracht uit. Mensen zeggen zelfs dat ik

Betty op haar huwelijksdag met zelfgenaaide bruidsjurk

nooit ergens over klaag, maar dat is niet waar hoor. Het eten is bij Westerhaven niet best, mijn zoon Henri is kok en die kan veel lekkerder koken. Maar misschien ben ik op eten wel extra kritisch, want ik mocht zelf altijd al graag en lekker koken. Oh ja, ik heb vroeger gerookt en gedronken, maar wel altijd met mate. Ik ben evengoed 102 geworden. Nu drink ik alleen nog wel eens een glaasje sherry. Dat deed ik vroeger iedere dag wel. Om half elf 's avonds nam ik dan een sherry voor het slapen gaan. Wat het geheim van oud worden is weet ik niet. Je moet gewoon blijven doorademen.”

Naschrift

De laatste woorden van Betty waren bijna letterlijk haar laatste woorden. De interviewer was een van de laatsten die haar echt gesproken heeft. Twee dagen na het interview werd ze door de verzorging naast haar bed gevonden, weer twee dagen later overleed ze. Ondanks haar hoge leeftijd kwam haar overlijden toch onverwacht. Ik prijs mij gelukkig dat ik haar levensverhaal mocht optekenen en op deze wijze kan doorgeven. Een stukje Hoornse herinnering is bewaard gebleven. Met toestemming van de familie is het interview nu gepubliceerd, een eerbetoon aan een destijds levenslustige 102-jarige.

Waar kijken we naar?

Westfries Museum

De Nachtwacht van Hoorn

Het wordt wel de 'Nachtwacht van Hoorn' genoemd, een van de Westfrieze schuttersstukken in de Schutterijzaal van het Westfries Museum, gemaakt door meesterschilder Jan Albertsz. Rotius (1624-1666). Fier poseren de mannen van de Hoornse Schutterrij op de vijf indrukwekkende doeken, waaronder ook Rotius zelf. Nu het museum een ingrijpende restauratie ondergaat, moesten ook deze kunstwerken het museum uit. Een hele onderneming, alleen al om hun afmetingen van zo'n 3,5 meter bij 3,5 meter...

De in Hoorn wonende stilleven- en portretschilder Jan Albertsz. Rotius (1624 geboren in Medemblik) heeft als bijnaam de Rembrandt van Hoorn. Dat heeft hij te danken aan zijn fraaie portretten van Westfrieze regenten, maar vooral aan de Hoornse schuttersstukken. Rotius keek waarschijnlijk letterlijk de kunst van hem af: de pose van een sergeant op het schuttersstuk uit 1651, lijkt verdacht veel op die van kapitein Frans Banninck Cocq op Rembrandts Nachtwacht.

Scan de QR code voor een filmpje over het verhuizen van de schuttersstukken

Vier vendels, vier kleuren

Tussen 1649 en 1655 kreeg Rotius vijf grote opdrachten van de Hoornse schutterij voor het vervaardigen van schuttersstukken. Ze waren bedoeld voor de nieuwe vleugel van de Doelengebouwen aan de Achterstraat, waar de schutterij zetelde. Vier van de enorme bijna vierkante werken (3,25 bij 3,59 meter), beelden steeds een ander vendel van de Hoornse schutterij af, elk met een eigen kleur. Meestal hadden schutterstukken een liggend formaat, de afwijkende vorm had waarschijnlijk te maken met de afmetingen van de ruimtes waar ze voor bedoeld waren.

Rotius schilderde ook zichzelf

Zelf was de schilder ook onderdeel van het gezelschap. Zoals alle weerbare mannelijke burgers die niet armlastig waren, moest Rotius dienstdoen in de schutterij. Op één van de schilderijen, het schuttersstuk van het witte vendel uit 1655, staat Rotius zelf linksvoor als sergeant afgebeeld. Daarnaast was Rotius actief als stillevens- en portretschilder. Er zijn vierenvijftig portretten van zijn hand bekend die hij in opdracht van particulieren schilderde, vrijwel allemaal Hoornse notabelen. In de jaren dat Rotius de schuttersstukken schilderde, heeft hij echter nauwelijks andere portretten gemaakt. Niet verwonderlijk: op de vijf doeken staan wel vijfenzeventig personen afgebeeld. De kapitein is hierin de belangrijkste man, deze is herkenbaar aan de wandelstok. Dan volgen in de hiërarchie de sergeants, zij dragen een hellebaard. De vaandrig draagt het vaandel.

Net als Frans Hals

Een vijfde en laatste opdracht voor de schutterij volgde in 1660, namelijk voor een

groepsportret van de vier kapiteins van de nieuwe Doelen die een maaltijd nuttigen. De vijf schilderijen werden na opheffing van de schutterij in 1799 in het Statenlogement (oftewel de Statenvoort) opgehangen, het toenmalige stadhuis. In 1879 werden ze overgebracht naar het pas opgerichte Westfries Museum, behalve de schuttersmaaltijd. Dit schilderij hing nog jaren in de burgemeesterskamer voordat het ook aan het museum werd overgedragen. Weinig schilders hebben zo'n groot aantal schuttersstukken geschilderd als Rotius. Met Frans Hals uit Haarlem en Joris van Schooten uit Leiden staat Rotius wat dit betreft aan de top. Maar omdat de meesterschilder vrijwel uitsluitend voor de Hoornse markt werkte, kreeg hij tijdens zijn leven en na zijn dood vrijwel alleen plaatselijke bekendheid.

Metershoge schilderijen: hoe krijg je die het museum uit?

Achter gesloten deuren van het Westfries Museum werd afgelopen maanden gewerkt aan de uithuizing van de collectie. Zo'n 38.000 objecten werden onderzocht, ingepakt en verhuisd naar het nieuwe collectiecentrum bij Imming Logistics Fine Art BV in Zwaag. Op 22 februari was de beurt aan de schutterstukken. Maar hoe krijg je 3,5 bij 3,5 meter grote schilderijen de deur door? Gelukkig bevatte de muur in de schutterijzaal een enorm luik achter één van de schilderijen. Daar waren ze immers ooit door naar binnen gebracht. Via dit luik werden de ingepakte schilderijen zorgvuldig naar buiten getransporteerd. Daar werden ze met behulp van een kraan over het monumentale hek heen getakeld om veilig naar het nieuwe beveiligde en op het juiste klimaat afgestemde depot afgevoerd te worden.

Westfries Museum

Roode Steen 1 | Hoorn
tel. 0229-280022

Het Westfries Museum is de komende jaren gesloten vanwege het noodzakelijke funderingsherstel en een ingrijpende restauratie. Volg de bouwvoordingen via www.westfriesmuseum.nl, Facebook en Instagram.

Zomerwandelingen Oud Hoorn

Anja Morit en Hans Muntjewerff

Traditiegetrouw verzorgt de vereniging Oud Hoorn ook dit jaar in de zomerperiode een aantal bijzondere stadswandelingen. De gidsen van Oud Hoorn nemen u mee naar soms ongekende historie van Hoorn, als liefhebber van de Hoornse binnenstad kunt u deze wandelingen eigenlijk niet missen. Hieronder een overzicht van het aanbod, voorzien van interessante toelichtingen. Vanzelfsprekend bent u van harte uitgenodigd om mee te wandelen.

Zorg om besmettelijke ziektes

De coronapandemie is bepaald geen pretje, maar nog altijd blijft het aantal doden ver achter bij dat van de Zwarte Dood die in zes jaar tijd de helft van de Europese bevolking het leven kostte. In Hoorn stierven tijdens een pestuitbraak soms wel 30 mensen per dag. Pestbuilen konden zo groot worden als appels. Ze werden omzwachteld met een papje

van ui en witte mosterd en na drie dagen opengesneden, mits de patiënt ondertussen al niet was overleden aan behandelingen met bloedzuigers en aderlatingen. Zieken werden in het Gasthuis verzorgd, maar van genezing was geen sprake.

Quarantaine en afstand houden

Al vroeg besefte de Hoornse overheid dat mensen met een besmettelijke ziekte afgezonderd moesten worden om uitbreiding tegen te gaan. Patiënten bleven thuis in quarantaine, ramen en deuren werden dichtgehouden en als waarschuwing hing er een kransje van stro bij de voordeur. Alleenstaande - en dakloze stadsgenoten werden in geïsoleerde locaties aan de rand van de stad verzorgd; bijvoorbeeld in het pesthuis op 't Jeudje en vanaf begin 17e eeuw aan de Veemarkt. Mensen met lepra leefden in een apart leprozenhuis buiten de stadswal aan het

Keern. Zij mochten de stad alleen in als ze lawaai maakten met een houten klepper en gekleed gingen met een witte doek om hun hoofd. Horinezen wisten dan dat ze afstand moesten houden.

De gidsen van Oud Hoorn nemen u graag mee langs locaties die herinneren aan de gezondheidszorg van weleer. Verbaas u over de bloederige behandelmethoden, de bijzondere medische inzichten en de wonderlijke genezing van vrouw Lubbe.

De wandeling over de zorg en de omgang met besmettelijke ziektes start vrijdagavond 19 mei om 19.30 uur vanaf het Kerkplein. Deelname is gratis.

Tussen de Poorten

In het verlengde van het Kleine Noord heeft tot halverwege de 19e eeuw de Noorderpoort gestaan en het Koepoortplein herinnert nog aan de Koepoort waar het vee naar de markten werd gedreven. Deze twee verdwenen poorten markeren het gebied waar traditioneel een van de meest charmante wandelingen van Oud Hoorn wordt georganiseerd.

Bonte geschiedenis

Het waren de monniken van het St. Pietersdalklooster die de grond ten noorden van de Gedempte Turfhaven in ontwikkeling brachten. Na de kloosterperiode werd er heel afwisselend gebruik gemaakt van het gebied. De gidsen van Oud Hoorn vertellen u bijvoorbeeld graag over het pesthuis aan de Veemarkt, dat later als armenweeshuis en kazerne dienst

De wandeling over de zorg en de omgang met besmettelijke ziektes

Zomerwandeling Tussen de Poorten

deed. De aanleg van het spoor gaf de bebouwing aan de noordzijde van de binnenstad een nieuwe impuls. Architect Johannes van Reijendam leverde een kleurrijke bijdrage met ontwerpen in neorenaissance, eclectische- en chaletstijl.

‘Vriendelijk en lieflijk met malkanderen om te gaan’

Bejaarde burgers schonken vroeger hun bezit aan een klooster of gasthuis in ruil voor inwoning en verzorging. Vanaf de zestiende eeuw werd deze voorziening steeds vaker verzorgd door rijke kooplieden die uit christelijke naastenliefde hofjes oprichtten. Op het voormalige ‘munnikenveld’ zijn op deze manier het Claes Stapelshofje en het Pietershof ontstaan. Om de zaken in een gemeenschappelijke woonvorm goed te laten verlopen, golden

strikte regels. De bewoners in het Claes Stapelshofje moesten ‘s avonds voor 10 uur thuis zijn, mochten geen sterke drank in huis hebben en nooit met een medebewoonster twisten of kijken. Ja, zelfs op het maken van vinnige opmerkingen stond een straf.

De wandeling Tussen de Poorten start vrijdagavond 2 juni om 19.30 uur vanaf het Noorderplantsoen tegenover het station. Deelname is gratis.

Onder en boven het Grote Noord

Het Grote Noord bestond al als een polderdijkje voordat de eerste bewoners hier neerstreken. Restanten van de eerste huisjes gebouwd met wilgentenen en riet, bevinden zich op 4 meter diepte onder de huidige etalages. De rijke historie van het Grote Noord zien we tegenwoordig terug in

een grote diversiteit aan geveltypen. Moderne etalages worden bekroond door enkele trapgevels uit de Gouden Eeuw of door de klokgevels en rechte daklijsten die een eeuw later in de mode kwamen. De meeste bovengevels herinneren echter aan een eeuw geleden toen na een periode van verval de economie in Hoorn weer aantrok. De plaatselijke middenstand deed goede zaken en veel woonhuizen werden omgebouwd tot winkel of werkplaats. Architecten maakten van de gevel en vooral de etalage, een mooi visitekaartje. Meneer de Flart bijvoorbeeld was zo succesvol met de verkoop van korsetten, kousen en jarretels dat hij zeven jaar na vestiging op het Grote Noord, al een nieuwe hoekgevel liet ontwerpen in Amsterdamse Schoolstijl.

Kleinschalige nostalgie

Verrassende verhalen over de kleinschalige middenstand in de vorige eeuw zorgen voor een nostalgische noot. Ontdek bijvoorbeeld hoe twee circusartiesten een schoenlapperij tot sterrenrestaurant transformeerden. Notabene in het pand waar in 1577 Charlotte de Bourbon met de 10-jarige Maurits logeerde. Menig brugklasser heeft in het pand met de bronzen arend z'n boekentas uitgekozen. Of was u een van de zaterdaghulpen die naar Gebroeders Eijken werd gestuurd om het plintenladdertje te halen?

Kijk samen met de gidsen van Oud Hoorn ook eens boven de etalages aan het Grote Noord en verbaas u over de rijke historie die achter de gevels schuilgaat.

De Grote Noord wandeling start vrijdagavond 16 juni om 19.30 uur vanaf de Roode Steen. Deelname is gratis.

Speelse gevels

De historische binnenstad van Hoorn vertegenwoordigt een levendig palet aan bouwstijlen. Tussen trapgevels uit de Gouden Eeuw en statige herenhuizen uit

De Grote Noord wandeling

de 18e eeuw zien we hier en daar een speelse noot uit een jongere bouwperiode. Halverwege de 19e eeuw werd er na een periode van verval weer meer gebouwd en de interesse voor architectuur nam toe. Belangstellenden vonden inspiratie in boeken en tijdschriften over architectuur

en de overheid schreef prijsvragen uit voor de mooiste ontwerpen. Hoornse jongens die in de bouw wilden werken, kregen les in bouwkundig tekenen op de stadstekenschool.

Pittoreske pareltjes

Timmermanszoon Adrianus Bleijs bleek een groot talent. Hij studeerde architectuur aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen en slaagde als beste. Al op 22-jarige leeftijd ontwierp hij Villa Alewijn aan het Grote Oost. De Koepelkerk aan het Grote Noord wordt beschouwd als zijn voorstudie van de Nicolaaskerk in Amsterdam. In de ontwerpen van Bleijs herkennen we alle gangbare bouwstijlen uit die tijd; neogotiek, neorenaissance of het eclecticisme. Rond 1900 ontstond er een écht nieuwe bouwstijl die de 'nieuwe kunst' werd genoemd, parallel aan de Duitse Jugendstil of het Franse art nouveau. Architect

De wandeling Speelse gevels

De Bossu huizen met de Slag op de Zuiderzee

Johannes van Reijendam combineerde florale motieven en vloeiende lijnen met elementen uit de chaletstijl. In de Hoornse binnenstad verschenen gevels in een mix van oranje- en geelgekleurde baksteen met asymmetrisch geplaatste houten balkonnetjes, dakkapellen en torentjes. Dat je ook zonder hoogstaande studie van monumentale waarde kon zijn, bewees architect Piet Snel. Zijn ontwerp aan de Kerkstraat 13-15 draagt in grote mate bij aan een pittoreske uitstraling van de binnenstad.

De wandeling Speelse gevels start vrijdagavond 30 juni om 19.30 uur vanaf de Roode Steen. Deelname is gratis.

Slag op de Zuiderzee

Na de landing op 1 april 1572 van de Watergeuzen in Den Briel kozen veel steden in Holland prins Willem van Oranje als Stadhouder. Amsterdam bleef koning Filips II trouw. Landvoogd Alva probeerde

de steden weer onder zijn gezag te krijgen. Plunderend en brandstichtend ging zijn leger door het land, Naarden werd uitgemoord. Uiteindelijk lukte het hem met steun uit Amsterdam om Haarlem te veroveren, waarna zijn troepen naar Alkmaar oprukten. In Amsterdam rustten tegelijkertijd de Spanjaarden een oorlogsvloot uit. Stadhouder Graaf van Bossu was aangesteld als admiraal van deze vloot. De Watergeuzen hadden vanaf 1572 een permanente vloot in de Zuiderzee om de haven van het Spaansgezinde Amsterdam te blokkeren. Vanaf 5 oktober 1573 raakten de beide oorlogsvloten slaags bij Pampus en later op de Zuiderzee. Zwaarbewapende Spaanse oorlogsschepen tegenover kleinere en minder bewapende Geuzenschepen. Dichtbij Hoorn ging de strijd op 11 oktober verder. Dankzij een slim plan, dapperheid en een flinke hoeveelheid geluk lukte het de Geuzen om

in het Hoornse Hop, na een zware strijd, de Slag in hun voordeel te beslissen. De Spaanse schepen vluchtten naar Amsterdam en admiraal Bossu gaf zich over en belandde met zijn bemanning in gevangenschap in Hoorn. De steden van West-Friesland en het Noorderkwartier waren voortaan vrij en handel en welvaart namen toe. De Amsterdamse haven bleef geblokkeerd en zou pas in 1578 over gaan naar de Prins.

De gidsen van Oud Hoorn leiden u langs diverse locaties die te maken hebben met de voor Hoorn zo belangrijke Slag op de Zuiderzee. Start vrijdagavond 14 juli om 19.30 uur vanaf De Kemphaan op het Kleine Oost. Deelname is gratis. Vanaf 20.30 uur staat in het verenigingsgebouw voor alle deelnemers een drankje klaar.

Twée bijzondere publicaties

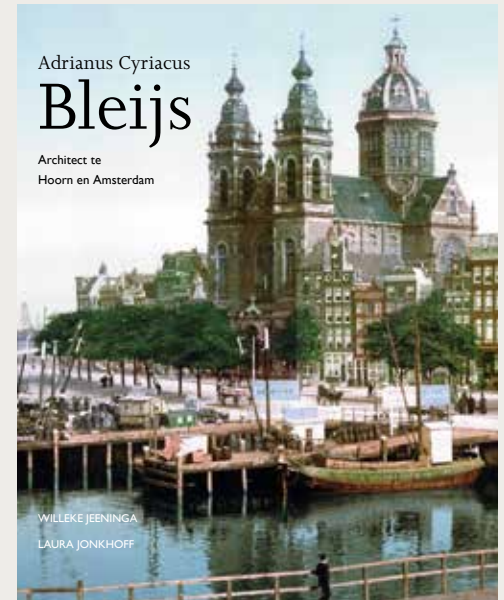
In de loop van het jaar 2023 zullen twee bijzondere publicaties verschijnen waar de leden van Oud Hoorn ongetwijfeld veel genoeg aan kunnen beleven. Meest in het oog springend is de publicatie die het leven en het werk schetst van de Hoornse architect Adrianus Bleijs. Hij drukte een belangrijk stempel op de stad Hoorn. Daarnaast verschijnt een biografie over de graaf van Bossu, bekend vanwege de door hem verloren zeeslag voor de kust van Hoorn. In dit herdenkingsjaar, de zeeslag was 450 jaar geleden, komt het boek uit. De redactie brengt beide publicaties graag onder uw aandacht.

Een nieuwe uitgave van Publicatiestichting Bas Baltus

Adrianus Cyriacus Bleijs, architect te Hoorn en Amsterdam

In augustus van dit jaar verschijnt een biografie over de Hoornse architect Adrianus Cyriacus Bleijs naar aanleiding van het 50-jarig bestaan van Stichting Stadsherstel Hoorn. Het onderzoek en de samenstelling van het boek zijn uitgevoerd

door Willeke Jeeninga en Laura Jonkhoff. In het boek zal naast het leven en werk van de architect zijn oeuvre van ruim 225 werken worden opgenomen, voorzien van ontwerpschetsen, tekeningen, oude foto's en (historische) beschrijvingen. Eind

augustus zal het boek officieel worden gepresenteerd, zowel in Hoorn als in Amsterdam, gecombineerd met een tentoonstelling in de Cyriacuskkerk in Hoorn en de Amstelkerk in Amsterdam. Dit rijk geïllustreerde boek (24 x 30 cm),

Om een idee te geven van de inhoud van het boek staat hieronder één van de beschrijvingen van een door Bleijs ontworpen pand.

1876 Hoorn - kantoor/woonhuis

In november 1874 wordt door enkele prominente Hoornse burgers een vennootschap opgericht met als doel het instellen van een krediet- en depositobank. De bank met de naam *Westfriesche Crediet- en Depositobank* staat onder directie van de firma *Brinkerink en Co.* In 1876 wordt een winkelpand op de hoek van de Rode Steen en de Grote Havensteeg aangekocht dat moet dienen als kantoor van de bank en men geeft Bleijs de opdracht een ontwerp voor verbouw te maken. De opdracht wordt onderhands

aanbesteed aan de Hoornse timmerman Hendrik Bierenbroodspot voor f 3.195,-. Van het ontwerp zijn verschillende tekeningen bewaard gebleven en een schetsboek van Bleijs bevat een voorstudie van de nieuwe gevel. Op de plattegrond is te zien dat de voorgevel en delen van de zijgevel worden vernieuwd. Het kantoor, een wachtkamer en een spreekkamer met een ingang aan de zijsteeg van de Rode Steen zijn op de begane grond gesitueerd en dikke muren worden opgetrokken voor de belangrijkste ruimte, te weten de brandkast. De bestaande bovenwoning

blijft qua indeling ongewijzigd. De gevel wordt opgetrokken uit rode baksteen met een bekroning van een geornamenteerd rondboogvenster met een lange vlaggenstok. In de friezen boven de onderste twee verdiepingen komt op een blauwe achtergrond de naam van de bank te staan, geflankeerd door het wapen van Hoorn en de rode leeuw uit het wapen van Noord-Holland. In het dakvenster is het andere deel van het Noord-Hollandse wapen te vinden: twee boven elkaar geplaatste leeuwen op een blauwe ondergrond. Alhoewel de bank eigenaar blijft, vertrekt het kantoor in 1902 uit het pand. De begane grond wordt voorzien van een nieuwe onderpui aan de voor- en zijgevel,

uitgevoerd in full colour en met hardcover telt ruim 500 pagina's. De verschijningsdatum is augustus 2023. Verdere berichtgeving zal geplaatst worden in de regionale kranten en op de website van Vereniging Oud Hoorn. Bij voorintekening bedraagt de prijs € 29,90; daarna € 39,90. De voorintekening sluit op 1 juni 2023. Intekenen via de website van Oud Hoorn, zie Nieuwe uitgave PSBB, of door een mail te sturen naar psbbhoorn@hotmail.com met vermelding van naam en telefoonnummer plus overmaken van € 29,90 naar IBAN NL 56 RABO 0329 7027 26 t.n.v. PSBB Hoorn.

Voor informatie en vragen:

psbbhoorn@hotmail.com of 0229 275 300 (Mw. Rita Lodde). Na verschijning kunt u het bestelde boek ophalen bij Oud Hoorn, Onder de Boompjes 22.

ontworpen door gemeentearchitect Johannes van Reijendam in Jugendstil waarbij de rondboogvensters gehandhaafd blijven. Het pand krijgt in de loop van de tijd verschillende bestemmingen, onder andere als kledingwinkel en als garagebedrijf. In 1940 komt het in eigendom van groentehandelaar Cornelis Vos, die boven de groentezaak gaat wonen. De verdieping wordt meerdere malen verbouwd en aangepast aan de moderne tijd, maar de Jugendstilpui staat op de gemeentelijke monumentenlijst. Momenteel huisvest de benedenverdieping een café-restaurant met erboven een woning.

Biografie van de graaf van Bossu

Piet Boon heeft een politieke biografie geschreven over Maximiliaan de Hénin de Liétard, graaf van Boussou. De meeste mensen die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van Hoorn ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), zegt de naam van 'Bossu' (Boussu) wel iets.

Zij koppelen die meteen aan de door hem op 11 oktober 1573 verloren Slag op de Zuiderzee, het dieptepunt in Boussu's politieke carrière. Dat hij drie jaren gevangen gezeten heeft in Hoorn, 1573-1576, is vaak ook bekend, maar veel verder reikt de kennis over de stadhouder van Holland en Utrecht niet. Wat velen niet weten is dat Boussu, na de Pacificatie van Gent in 1576, juist medestander en naaste medewerker werd van prins Willem van Oranje in diens strijd tegen de Spaanse landvoogden

Don Juan en Alexander Farnese. Een bijzondere wending in zijn carrière waar vanzelfsprekend veel aandacht voor is. Op 21 december 1578 overleed Boussu betrekkelijk onverwacht aan de pest, hevig betreurd door de prins van Oranje.

Dit jaar is de Slag op de Zuiderzee precies 450 jaar geleden en de planning is dat er voor de zomer van dit jaar een boek verschijnt over de tegenstrever en latere medestander van Willem van Oranje.

Uitgeverij Verloren uit Hilversum heeft de publicatie gepland voor mei/juni aanstaande. De prijs van het boek raamt Verloren op € 39,-. Informatie is te verkrijgen bij de uitgeverij.

Uitgeverij Verloren, Torenlaan25, 1211 JA Hilversum. Tel. 035 6859 856.

www.verloren.nl

Harm Stumpel, een markante Horinees

Arnoud Lansdaal

Een gesprek met Harm Stumpel betekent een gesprek dat in het teken staat van historie, veel ademt van lang vervlogen tijden. We praten over zijn roemruchte familie, de historische boeken die Harm in de loop der jaren verzameld heeft, zijn huidige woon- en tevens geboortehuis aan het statige Grote Oost, zijn verzamelingen en natuurlijk ook over Oud Hoorn. Harm laat mij vol trots zien wat hij in huis heeft, vertelt welke geschiedenis daarachter zit, praat er met liefde over. Een hele serie boeken van honderden jaren geleden, fantastische prenten die minstens even oud zijn, gekke dingen die hij verzamelt, waaronder bijzondere attributen in zijn kerstboom. Harm is een wandelende encyclopedie, met hart voor Hoorn en daardoor van grote waarde voor Oud Hoorn. Een gids die je meeneemt naar de stad en de inwoners van het Hoorn van toen.

De familie Stumpel

Harm is in 1948 geboren als eerste van tien kinderen uit het huwelijk van vader Meinard en moeder Cathrine Hylkema, verpleegkundige uit Friesland. Vader Meinard was, hoe voorspelbaar, want wie kent de naam Stumpel niet, boekhandelaar in Hoorn. Hij zette de zaak door die zijn vader Herman aan het eind van de jaren '30 in de vorige eeuw als eigenaar verkregen had. Herman, die ook al tien kinderen met zijn vrouw op de wereld zette, was de zoon van Herman Stumpel, die in 1880 in de Nieuwsteeg, nummer 28, de boek- en kantoorboekhandel, annex drukkerij en binderij, annex handel in religieuze artikelen van

F. Pastoor overnam. Deze Herman was oorspronkelijk hoofdonderwijzer in Roelofarendsveen, maar kocht op initiatief van zijn tweede vrouw, Maria Budde, de Hoornse zaak. De zaak van Stumpel groeide in enkele tientallen jaren zo voortvarend dat er meerdere panden in de Hoornse binnenstad betrokken werden voor de boekwinkel, de drukkerij, de binderij. Grote Noord 72, het pand waar later V&D zou intrekken, later ook Grote Noord 38, nu Van Meurs, en Grote Noord 83, daar waar de zaak nog altijd te vinden is. Dit pand werd in 1917 als laatste toegevoegd.

Veel neven en nichten

De stamboom van de familie Stumpel is uitgebreid. Grote gezinnen waren geen uitzondering, het katholicisme vierde hoogtij. Harm heeft dan ook heel veel neven en nichten en een aantal daarvan is in de Hoornse wereld van boek en drukkerij terechtgekomen. Eduard, een oom van Meinard, bouwde met name de drukkerij verder uit. Hij begon in 1905 met de uitgave van 'Onze Courant', een katholiek Nieuws- en Advertentieblad dat vanaf 1923 dagblad werd en uiteindelijk het NHD zou worden. Drie van zijn acht kinderen, Toon, Herman en Ed, zouden het NHD gaan leiden. Eduard was politiek zeer actief. Raadslid en wethouder in Hoorn en tevens zes jaar lang lid van de Tweede Kamer. Natuurlijk voor de RK Staatspartij, de voorloper van de KVP. Eduard kreeg zelfs de bijnaam 'de Paus van Hoorn'. Harm belandde niet in de boekhandel. "Het is me wel gevraagd door mijn vader,

maar ik had er geen trek in. 'Ik heb een goede opleiding gehad, ik red me wel', zei ik tegen hem." Na de Jozefschool aan het Achterom en twee jaar Werenfridus werd hij verder gevormd op een internaat voor katholieke jongens, Katwijk de Breul in Zeist. Niet met de intentie om geestelijke te worden, "daar voelde ik niets voor." Harm had andere interesses, was als klein kind gek van boeken, niet verwonderlijk als je Stumpel heet en ook nog eens naast een bibliotheek woont. "Heb je wel eens gehoord van iemand die een bibliotheek uit had? Nou, dat was ik dus. Daarnaast las ik heel veel boeken uit onze boekwinkel, voorzichtig de boeken openend, want ze moesten natuurlijk nog wel verkocht worden."

Bedrijfseconoom, maar historie blijft boeien

Na het internaat ging hij in Amsterdam bedrijfseconomie aan de UvA studeren. "Ik deed er lang over, had geen haast en een mooi leventje. Genoot van het leven als student. Ontmoette mijn latere vrouw Els aan de universiteit." Het bierviltje waarop Harm destijds voor Els zijn naam en adres op schreef hangt nog als blijvend aandenken achter een glasplaatje in de huiskamer. Een voorbeeld van hoe alles historie ademt in het huis van Harm. "Ik ging toen al naar veilingen, antiquaren. Snuffelde, vond en kocht boeken over de geschiedenis van West-Friesland en met name over Hoorn. Kostbare boeken nu, dat heb ik me toen niet eens zo gerealiseerd. Ik zat natuurlijk in 'de omgeving' van boeken, dus zo vreemd was mijn verzamelwoede

Harm bij een naar hem vernoemde klok van het Hoornse Carillon

niet. Mijn inkomen van toen heb ik voor een deel in de aanschaf van boeken gestoken. Ach ja, zo ging dat.”

Stratenbijbel

Met alle Hoornse gegevens ging Harm aan de slag toen hij eind jaren '70 acht blaadjes met beschrijvingen van stadswandelingen door Hoorn van Henk Saaltink kreeg. “Volgens mij kon daar veel meer van

gemaakt worden. Heb toen een project gestart, beschreef de historie van iedere straat in de binnenstad van Hoorn én van de huizen die daar staan. Dat hele pakket heb ik aan Bas Baltus, toenmalig voorzitter van Oud Hoorn, gegeven. Gids was ik toen allang. Dat gidsen doe ik nog altijd, al meer dan veertig jaar dus en ik vind het nog steeds leuk.” Het door Harm ontwikkelde materiaal wordt door sommigen ‘de

Stratenbijbel’ genoemd. Een terechte blijk van waardering voor het monnikenwerk dat verricht was.

Geridderd

Harm werd na een carrière als marktonderzoeker voor o.a. VNU en bureau InterView, docent aan de HES, nu de HvA, en publiceerde met name over marktonderzoek. Zijn laatste lijvige boek dateert van 2021. Ook zette en zet hij zich op meerdere terreinen voor Hoorn in. Hij was eind jaren '80 betrokken bij de Binnenstadsdag, de Hoornse voorloper van Open Monumentendag, waar hij tot vorig jaar bestuurslid van was. Harm stond in '81 aan de wieg van de herstart van de Vereniging Het Carillon. Daar is hij inmiddels meer dan veertig jaar secretaris van. In 2017 werd hij voor al zijn verdiensten voor de stad Hoorn geridderd in de orde van Oranje-Nassau.

Als ik Els vraag om Harm te omschrijven zegt ze: “Harm is uiterst zorgzaam, staat altijd klaar voor een ander en heeft een gezond gevoel voor humor.” Mooie typeringen over Harm, de markante Horinees die van meer betekenis is voor (Oud) Hoorn dan velen vermoeden. En wat gaat er met zijn uitgebreide verzameling boeken, schrijfmachines, vulpennen, potloden en al dat andere bijzondere spul gebeuren? “Tja, we zullen op termijn ons huis moeten leegmaken. Dat wordt nog wat, maar we denken er al wel over na. Voorlopig blijf ik doen wat ik leuk vind, dat heb ik altijd gedaan.”

Stadsbeeld Restauraties & veranderingen

Jaap van der Hout en Frans van Iersel

Een parel voor Hoorn

In de rubriek stadsbeeldbewaking wordt stilgestaan bij een klein of groot project dat mooi is uitgevoerd.

Ditmaal gaat de parel naar de voorgevel van de Noorderkerk.

Volgens Velius is de bouw in 1441 begonnen. Als eerste werd het middenschip gebouwd (1450), daarna volgden het koor en het transept (1450-1485). Vermoedelijk bouwde men de noorder- en zuider-zijbeuk tussen 1485 en 1519. De Noorderkerk is de enige kerk in Hoorn die vrijwel ongeschonden uit de Middeleeuwen is overgebleven.

In het najaar is de gevel aan het Kleine Noord gerestaureerd. Het voegwerk is waar nodig vakkundig hersteld. De montanten (gemetselde stijlen tussen het glas in lood) in de grote kerkraden zijn op enkele plaatsen gerestaureerd om de zoutschade te herstellen. Het glas in lood heeft een onderhoudsbeurt gekregen. De Noorderkerk heeft het jarenlang met een klok zonder wijzers moeten doen, maar de klok is nu helemaal opgeknapt. Er is deels nieuw hout aangebracht en de klok laat nu weer van zich horen met een heel mooi geluid.

Breed 32

Een ontgeuringsinstallatie is zonder vergunning geplaatst in dit rijksmonument. De monumentencommissie constateert echter dat de installatie volledig is ingebouwd en niet zichtbaar is vanuit de openbare ruimte.

Breed 8

Het verbouwen van een gemeentelijk monument. Het is de wens om het pand te verduurzamen, maar wel met behoud en herstel van de historische details.

Breed 31

Het wijzigen van de gevel door het raamkozijn te vervangen door een deurkozijn. De monumentencommissie vraagt om een gesloten bossing paneel aan de onderzijde van de deuren dat uitlijnt met de overige raamkozijnen.

Dorpsstraat 215, Zwaag

Het plaatsen van een dakkapel op het achterdakvlak. Plaatsing te dicht onder de nok is in het achterdakvlak aanvaardbaar.

Koepoortsweg 55

Het wijzigen van de voorgevel van een snackbar die getransformeerd wordt tot woonhuis. Het nieuwe ontwerp voor de voorgevel is geïnspireerd op een historische foto.

Drieboomlaan 297

Op het achterdakvlak wordt een dakopbouw gerealiseerd (hij staat er al). De dakopbouw ligt redelijk in lijn met eerder gerealiseerde opbouwen.

Koepoortsweg 44 en 48a

Het plaatsen van zonnepanelen op het platte dak van twee naast elkaar gelegen gemeentelijke monumenten. De zonnepanelen zijn niet zichtbaar vanuit de openbare ruimte.

Kerkstraat 10

Het plaatsen van zonnepanelen op een rijksmonument. De monumentencommissie constateert dat er dakramen aanwezig zijn en ontvangt daarom graag meer informatie over de dakramen en de zonnepanelen. De commissie constateert dat de zonnepanelen op het rechterzijdakvlak vanuit de openbare ruimte zichtbaar zijn. In de welstandsnota staat omschreven dat zonnepanelen niet zichtbaar mogen zijn vanuit de openbare ruimte.

Koepoortsweg 91

Het plaatsen van zonnepanelen op een gemeentelijk monument. De zonnepanelen worden voorgesteld op het linker dakvlak van de mansardekap, boven de knik.

Kleine Noord 24

Het transformeren van een beeldbepalend winkelpand naar zeven appartementen. Er worden ramen en deuren in de linkerzijgevel geplaatst en in het dak worden dakramen en een dakkapel aangebracht. De monumentencommissie heeft vragen over de gevel en acht het niet aanvaardbaar om een woning te realiseren in de winkelatalage, dit zal leiden tot het dichtzetten van de etalage. De commissie vraagt ook om een inpandige berging voor het stallen van fietsen en om onderzoek te doen naar de historische kleur van de winkelpui om de aanwezige blauwe kleur te vervangen.

Grote Noord 91-93

Het splitsen/herindelen van bestaande appartementen boven een winkel van een beeldbepalend pand. Daartoe wordt op de rechterdakvlakken van de panden een dakkapel geplaatst. De bestaande dakkapel op het voordakvlak van nr. 91 wordt hersteld en op nr. 93 wordt een nieuwe dakkapel toegevoegd.

Slijksteeg 4

Het realiseren van een dakterras, het plaatsen van een spiltrap en het plaatsen van zonnepanelen op het platte dak. De balustrade van het dakterras ligt 1 meter uit de dakrand. De monumentencommissie adviseert de balustrade en de spiltrap te voorzien van een coating in een donkere kleurstelling.

Stadsbeeld Restauraties & veranderingen

Nieuwland 30

Het verbouwen van een beeldbepalend winkelpand met bovenwoning tot een wooncomplex met vijf appartementen. De eerste verdieping wordt uitgebreid over de bestaande uitbouw. Op de begane grond en eerste verdieping worden ieder twee appartementen gerealiseerd. Op de tweede verdieping wordt één appartement gemaakt. De nieuwe gevelindeling van de onderbouw refereert aan historische foto's.

Gedempte Turfhaven 48

Het plaatsen van een nieuwe winkelpui in een beeldbepalend pand. De nieuwe pui wordt grotendeels gelijk aan de bestaande pui in het naastgelegen winkelpand op nr. 46. De toegangsdeur wordt centraal in de voorgevel geplaatst met links en rechts daarvan een glasvlak. De bestaande sierlijst wordt gehandhaafd en hersteld. Er wordt een hardstenen plint toegepast. De monumentencommissie uit haar waardering voor de aanpak.

Nieuwstraat 3

Het verduurzamen van een woon- en winkelpand en het toevoegen van een woning. In het voordakvlak en in het rechter zijdakvlak van dit beeldbepalende pand wordt een dakkapel geplaatst. Voor de achtergevel van het voorhuis worden Keralit en kunststof kozijnen voorgesteld. Het gebruik van kunststof is in de binnenstad alleen toegestaan als het niet zichtbaar is vanaf de openbare ruimte.

Onder de Boompjes 16

Op het verbouwen van dit rijksmonument is een bouwstop gelegd omdat zonder vergunning op zowel de begane grond als op de eerste verdieping de volledige 18e eeuwse en 19e eeuwse historische bouwkundige structuur uit het pand is verwijderd. Tevens zijn op de begane grond en op de eerste verdieping de bouwkundige muren en balklagen ontdaan van hun historische betimmeringen. De monumentencommissie betreurt de situatie ten zeerste. Een reconstructie van het interieur, ten behoeve van herstel en afleesbaarheid van de historische structuur wordt aanbevolen.

Veemarkt 6

Het wijzigen van de voorgevel van een rijksmonument. De glazen toegangsdeur wordt vervangen door een paneeldeur en geheel rechts in de gevel wordt een extra raamkozijn geplaatst conform de bestaande raamkozijnen. De houten paneeldeur wordt uitgevoerd met bossingpanelen. De monumentencommissie heeft waardering voor de aanpak.

Roode Steen 13

Het plaatsen van een winterterras bij een horecagelegenheid. Tegen de gevel worden schermen geplaatst. Het betreft hier een seizoensgebonden bouwwerk voor een periode van drie jaar.

Pompsteeg

Het wijzigen en herverdelen van twee bergingen als onderdeel van een rij van drie. Er wordt een nieuwe voorgevel gemaakt en het dak wordt verhoogd. Voor wat betreft de kap adviseert de monumentencommissie om de nieuwe kap als één geheel over de drie bergingen door te zetten waardoor de samenhang behouden blijft.

Schenkingen

Met regelmaat krijgt Oud Hoorn schenkingen, waarvoor natuurlijk onze grote dank. Begin februari ontving de vereniging van mw. Christe-Wit twee ingelijste aquarellen die beide door haar opa, Dhr. Dobbe, gemaakt zijn. De eerste toont het Claes Stapelhofje zonder het kenmerkende sierlijke hek wat het hofje scheidt van het Munnickenveld. In 1865 is dat hek geplaatst, wat zou betekenen dat de aquarel vóór die tijd gemaakt zou zijn. In het midden is een nog jonge beuk te zien die, volgens een bijgevoegd krantenknipsel, in december 1999 wegens ziekte en ouderdom verwijderd is. Of haar opa de werkelijke situatie geschilderd heeft of uit kunstzinnig oogpunt het hekwerk weggelaten heeft, is niet bekend. De tweede aquarel geeft een sfeervol beeld van de Karperkuil met op de voorgrond enkele vissersboten. Beide werken zijn toegevoegd aan het kunstbezit van onze vereniging en zullen op enig moment te zien zijn in onze tentoonstellingsruimte.

Vereniging Oud Hoorn

Onder de Boompjes 22 | 1621 GG Hoorn | tel. 0229-273570

Email: info@oudhoorn.nl

Geopend: dinsdag en donderdag 10.00-16.00 uur

zaterdag 10.00-14.00 uur

www.oudhoorn.nl

Lidmaatschap

Normaal:	€ 25,- per jaar, incl. kwartaalblad
Gezinslid:	€ 15,- per jaar
Jeugd:	€ 7,50 per jaar
Lid voor het leven:	Ouder dan 45 jaar: eenmalig € 700,- Ouder dan 55 jaar: eenmalig € 500,-
Ledenadministratie:	leden@oudhoorn.nl
Contributie:	NL92 INGB 0000 7229 54

Het lidmaatschap geldt voor een heel kalenderjaar.
Lidmaatschap uiterlijk één maand voor einde kalenderjaar schriftelijk opzeggen.

Losse nummers: leden: € 6,- | niet-leden: € 7,50

Redactie

Arnoud Lansdaal, Ben Leek, Wally Ooms,
Arnoud Schaake, Christiaan Schrickx,
Ton Spruijt, Willy Wiggelaar

Redactieadres:

Arnoud Lansdaal
Boomgaarden 1 | 1695 BN Blokker
Email: redactie@oudhoorn.nl

Realisatie:

Sprintprint
De Factorij 34c | 1689 AL Zwaag
www.sprintprint.nl

Colofon

Kwartaalblad Vereniging Oud Hoorn

Bestuur:

Jaap van der Hout, voorzitter,
Matt Wever, secretaris,
Jos Renckens, penningmeester,
Ron Dol, Jan Haring.

Ereleden:

J.C. Kerkmeijer (1875-1956)
mr.dr. B. R. Canneman (1909-1982)
H. Krijgsman (1914-1990)
D. Breebaart (1905-2002)
C. Kuppers (1920-1990)
drs. H.M. van den Berg (1918-2005)
J.L.N. Dijkstra (1930-1992)
J.M. Baltus (1939-1994)
J.P.H. van der Knaap (1936-2007)
J.E.J. Lamers
A. de Graaf
L.P.M. Hoogeveen
A. Boezaard
F. Uiterwijk
A.G.F. van Weel
E.S. Ottens
F.L. van Iersel
H. Stapel

Foto's/illustraties:

Beeldbank Oud Hoorn
Familie Reintjes
Familie Iepenga
NGV Oostelijk West-Friesland
Frans van Iersel
Arnoud Lansdaal
Vereniging Oud Hoorn
Westfries Archief
Westfries Museum
Willy Wiggelaar

ISSN: 2213-7009

Copyright:
Gehele of gedeeltelijke overname van teksten
en/of illustraties uit dit blad is alleen
toegestaan na toestemming van de redactie.

Verleden & Heden

Willy Wiggelaar

Losse nummers:
leden: € 6,- | niet-leden: € 7,50

De Villa

In 1895 vestigt de Amsterdamse arts Dr. Kaiser zich in Hoorn. Hij huurt het pand van apotheker Kloppenburg op de hoek van de Koepoortsweg / Draafsingel en begint hier een particulier ziekenhuis. Hij noemt het 'De Villa'.

Ook heeft hij een huisartsenpraktijk in het kapitale pand aan Onder de Boompjes 20. In 1905 wordt 'De Villa' een vereniging, die 53 aandelen van f 500,- uitgeeft om het vereiste kapitaal voor uitbreiding van het ziekenhuis bijeen te krijgen. Het geld wordt gebruikt voor een nieuw ziekenhuis naast de oude 'Villa' en neemt de ziekenhuisfunctie geheel over. Het oude gebouw heeft nog jarenlang de functie van zusterhuis. Dokter Kaiser verlaat Hoorn in 1910 en verongelukt in 1915. Door schenkingen kan er in 1925 een lang gewenste uitbreiding plaatsvinden.

Als in 1967 het Stadsziekenhuis en de Villa op een nieuwe locatie samen verder gaan als Streekziekenhuis, wordt het pand na enkele jaren leegstand en na een grondige verbouwing in 1977 in gebruik genomen door horlogemakersvak-school Cornelis Verhagen.

In 1993 komt het pand echter weer leeg te staan. Frits en Jellie van der Werff kopen het pand met de bijbehorende gebouwen en in 1994 openen zij hier hun sportschool. De volgende jaren blijven ze investeren. Ze kopen 'Huize Meta', een boerderij uit 1877 aan de Draafsingel en als de drukkerij van het Noordhollands Dagblad leeg komt te staan, is dit een unieke kans voor o.a. een zwembad. Met een luchtbrug worden de panden gekoppeld. In 'Huize Meta' komt Pisa, een locatie voor mensen die met kanker geconfronteerd worden.

Als in 2019 Corona uitbreekt sluiten ze 43 weken hun instituut. Ze mogen na veel wikken en wegen een grote tent op de parkeerplaats zetten. Als dan ook nog de prijs voor energie torenhoog wordt, nemen ze de moeilijke beslissing om te stoppen. Na ruim 50 jaar valt het doek van hun levenswerk. De naam Sportinstituut Frits van der Werff zal menige West-Fries nog lang heugen.

